ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Γονείς:

Όταν τα πράγματα... δεν πάνε καλά!

ΑΘΗΝΑ 2000

Γονείς:
Όταν δεν πάνε όλα καλά.

Συγγραφείς
Κεδράκα Κατερίνα - Εκπαιδευτικός, Σύμβουλος Επαγγελματικού Προσανατολισμού
Τσαγκαράκης Μανώλης - Συμβουλευτικός Ψυχολόγος

Επιστημονική επιμέλεια
Πετρόπουλος Νικόλαος - Σύμβουλος Κοινωνιολογίας Π.Ι.
Παπαστυλιανού Αντωνία - Δρ. Ψυχολογίας

Διόρθωση κειμένων
Φορτούνη Κωστούλα

Καλλιτεχνική επιμέλεια
CiA

Χρηματοδότηση
2ο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, ΕΠΕΑΕΚ
Έργο: Κοινωνικές Επιστήμες Ι

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγικό σημείωμα Προέδρου 3
Εισαγωγικό σημείωμα Υπεύθυνου έργου 5
Εισαγωγικό σημείωμα συγγραφέων 7

1. ΜΟΡΦΕΣ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ, ΒΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑΣ ... 8

2. Η ΕΦΗΒΕΙΑ 10
2.1 Γονείς και εφηβεία 11
2.2 Εφηβικές αντιδράσεις 12
2.3 Όταν η συμπεριφορά των εφήβων γίνεται ακραία ή βίαιη 13

3. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ 15
3.1 Η οικογένεια και ο κόσμος 16
3.2 Η μητέρα συχνά εργάζεται 16
3.3 Η οικογένεια αποτελεί ένα σύστημα 18
3.4 Οι ρόλοι στην οικογένεια 18
3.5 Οικογένεια: ένα ατελείωτο συναισθηματικό *«πάρε-δώσε»*! 20
3.6 Κρίση στην οικογένεια; 21
3.7 Το διπλό μήνυμα στην επικοινωνία της οικογένειας 22
3.8 Η οικογένεια συνεχίζει να ... επιβιώνει! 23
3.9 Καρδιά της οικογένειας, οι σχέσεις των γονέων μεταξύ τους 24

4. ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ 25
4.1 Το σχολείο, χώρος συναναστροφής κι επικοινωνίας 26
4.2 Οι απαιτήσεις του σχολείου 26
4.3 Μήπως το σχολείο μένει έξω από τη ζωή; 27
4.4 Σχολείο και γονείς 28
4.5 Γονείς και επίδοση του παιδιού στο σχολείο 30
4.6 Οι φίλοι των παιδιών 31

5. ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 32

6. ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΗΛΕΦΩΝΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ 34

Εισαγωγικό Σημείωμα του Προέδρου του Π.Ι.

Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο είναι το κύριο γνωμοδοτικό όργανο του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων σε θέματα που αφορούν τα προγράμματα σπουδών, τα σχολικά εγχειρίδια, τα ωρολόγια προγράμματα, τους τρόπους αξιολόγησης των μαθητών, τις ανάγκες επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, τις έρευνες που γίνονται στα σχολεία καθώς και για τις εκτός ωρολογίου δραστηριότητες όπως η αγωγή υγείας, η περιβαλλοντική εκπαίδευση και οι πολιτιστικές δραστηριότητες.

Βασικός σκοπός του Π.Ι. είναι να συμβάλει στην περαιτέρω ανάπτυξη των κοινωνικών και επαγγελματικών δεξιοτήτων των νέων έτσι, ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν στις νέες προκλήσεις της παγκοσμιοποιημένης αγοράς εργασίας και να ενταχθούν ομαλά, δημιουργικά και ισότιμα στον κοινωνικό τους περίγυρο και στην ευρύτερη σύγχρονη, ολοένα και πιο πολύπλοκη, ελληνική κοινωνία.

Όπως θα γνωρίζετε, η κοινωνία μας βρίσκεται στο στάδιο μιας παρατεταμένης κοινωνικής μετάβασης. Συντελούνται ποικίλες ανακατατάξεις, επαγγελμάτων, πληθυσμών, κρατών, ρόλων και ταυτοτήτων. Ανοίγονται νέοι ορίζοντες για τους ανθρώπους, παράλληλα όμως αυξάνονται οι κίνδυνοι για τους νέους που αποτελούν και το μέλλον της χώρας μας.

Με πρωτοβουλία ομάδας κοινωνικών επιστημόνων του Π.Ι. και με χρηματοδότηση από το Β' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, πραγματοποιήθηκε μια καταγραφή και μελέτη των διάφορων εκδηλώσεων βίαιης συμπεριφοράς στα Δημοτικά, Γυμνάσια και Λύκεια της χώρας. Διαπιστώθηκε ότι η αντικοινωνική βίαιη συμπεριφορά των μαθητών στη χώρα μας κυμαίνεται σε σχετικά χαμηλά επίπεδα, σε σύγκριση με άλλες χώρες. Και αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στον καθοριστικό ρόλο που διαδραματίζει η ελληνική οικογένεια. Όμως οι παράγοντες κινδύνου καραδοκούν και δεν πρέπει να εφησυχάζουμε.

Το έντυπο που κρατάτε στα χέρια βασίζεται κατά κύριο λόγο στα πορίσματα αυτής της μελέτης και συντάχθηκε από ψυχολόγους, παιδαγωγούς και ειδικούς στη συμβουλευτική γονέων. Αποσκοπεί στο να βοηθήσει τους γονείς να αντιμετωπίσουν έγκαιρα και πιο αποτελεσματικά τα τυχόν προβλήματα και κρίσεις των νέων στη φάση της ανάπτυξης και της σχολικής τους ζωής, πριν οι κρίσεις αυτές οδηγήσουν σε άλλες αδιέξοδες καταστάσεις.

Θ. Γ. Εξαρχάκος
Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Εισαγωγικό Σημείωμα του Υπεύθυνου Έργου

Τα τελευταία χρόνια τα φαινόμενα της σχολικής βίας και επιθετικής συμπεριφοράς έχουν προσλάβει ανησυχητικές διαστάσεις σε πολλές χώρες . Επειδή ζούμε σ' ένα κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον το οποίο ολοένα διευρύνεται και η χώρα μας διέρχεται μια περίοδος μετάβασης, με αυξημένους τους παράγοντες κινδύνου για τους νέους μας, κρίναμε σκόπιμη τη διεξαγωγή σχετικής έρευνας στα Δημοτικά, Γυμνάσια και Λύκεια της χώρας. Στόχος μας ήταν να καταγράψουμε όλες τις μορφές εκδήλωσης βίας και τις κοινωνικές συνθήκες που τις προκαλούν, με απώτερο στόχο την πρόληψή τους.

Η καταγραφή αυτή πραγματοποιήθηκε, κατά το σχολικό έτος 1998-99 με τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Β' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης) και με την υποστήριξη του Προέδρου του Π.Ι., Καθ. του Παν.Αθηνών κ. Θ.Εξαρχάκου, και του Προέδρου του Τμήματος Ερευνών, Καθ. κ. Ν. Αλεξανδρή. Την ερευνητική ομάδα αποτέλεσαν οι: Ν. Πετρόπουλος, Α. Παπαστυλιανού, Κ. Χαρίσης και Π. Κατερέλος. Σημαντική, ήταν και η συμβολή των εκπαιδευτικών στη συλλογή των δεδομένων.

Τα πρώτα αποτελέσματα της έρευνας παρουσιάστηκαν στη Διημερίδα που οργανώθηκε από το Π.Ι. στις 17-18.12.1999, όπου συμμετείχαν επιστήμονες από άλλα ερευνητικά κέντρα καθώς και εκπρόσωποι εκπαιδευτικών, οργανώσεων γονέων και Δεκαπενταμελών Μαθητικών Συμβουλίων. Τα πρακτικά της Διημερίδας καθώς και τα τελικά πορίσματα της έρευνας έχουν εκδοθεί από το Π.Ι.

Αυτό που διαπιστώθηκε από την έρευνα είναι ότι τα φαινόμενα της σχολικής βίας βρίσκονται σε σχετικά χαμηλά επίπεδα σε σύγκριση με άλλες χώρες. Αξίζει να σημειωθεί ότι καθοριστικό ρόλο σε τέτοιες εκδηλώσεις ασκούν η οικογένεια, οι σχολικές συνθήκες αλλά και τα χαρακτηριστικά των μαθητών (π.χ. το φύλο, οι εμπειρίες και τα βιώματά τους κτλ.).

Το έντυπο που έχετε στα χέρια σας έχει συνταχθεί από ειδικούς στη συμβουλευτική γονέων και βασίζεται τόσο στα πορίσματα της έρευνας του Π.Ι. όσο και στα πορίσματα άλλων ερευνών και στις διεθνείς εμπειρίες. Αποσκοπεί στο να βοηθήσει τους γονείς να κατανοήσουν καλύτερα τα προβλήματα και τις αντιδράσεις των εφήβων ώστε να μπορούν να παρεμβαίνουν έγκαιρα και αποτελεσματικά στην αντιμετώπιση των κρίσεων. Στο τέλος του εντύπου έχουν καταχωριστεί οι διευθύνσεις, τα τηλέφωνα και άλλες χρήσιμες πληροφορίες για υπηρεσίες υποστήριξης σε περίπτωση ανάγκης.

Με την ευκαιρία ανακήρυξης από την UNESCO του έτους 2000 ως Διεθνούς Έτους για έναν Πολιτισμό της Ειρήνης, και τη δεκαετία 2001-2010 ως Διεθνούς Δεκαετίας για έναν "Πολιτισμό Ειρήνης και μη-Βίας έναντι των Παιδιών όλου του Κόσμου" το έντυπο αυτό εντάσσεται στην προσπάθεια αυτή με σκοπό τη διαδικασία προώθησης του διαλόγου και επίλυσης διαφορών με πνεύμα αμοιβαίας κατανόησης και συνεργασίας.

Το Π.Ι., η ερευνητική ομάδα και οι συντάκτες του εντύπου αναμένουν με μεγάλο ενδιαφέρον τα σχόλιά σας για το παρόν έντυπο καθώς και τις προτάσεις σας για μελλοντικές δραστηριότητες . Αυτά μπορεί να σταλούν στον υπογράφοντα είτε γραπτώς (Μεσογείων 396, Αγια Παρασκευή, 15341) είτε με ΦΑΞ (6012-1999) είτε ηλεκτρονικώς (**nppsoc@pi-schools.gr**)

Νικόλαος Πετρόπουλος
Σύμβουλος Κοινωνιολογίας, Π.Ι.

Μια μικρή εισαγωγή για τους γονείς

Σήμερα, συναντούμε ολοένα και συχνότερα περιπτώσεις εφήβων που κατά τη διάρκεια της εφηβείας τους δυσκολεύονται να επικοινωνήσουν με τους γονείς τους, τους δασκάλους ή τους συνομήλικούς τους. Μερικοί μάλιστα υιοθετούν ακραίες και αντικοινωνικές συμπεριφορές, που συχνά βάζουν σε κίνδυνο τη ζωή τους ή τη ζωή και την περιουσία άλλων με κλοπές, βανδαλισμούς σε σχολεία, χρήση ουσιών κτλ. Οι έφηβοι αυτοί παρουσιάζουν **αντικοινωνική ή παραπτωματική συμπεριφορά.** Οι πράξεις τους έρχονται σε αντίθεση με τους θεσμούς και τους κανόνες, προκαλούν τη δυσπιστία ή και την οργή της κοινωνίας και αντιμετωπίζονται με την τιμωρία, σπανιότερα δε με πρόληψη.

Οι βίαιες, επιθετικές πράξεις μελετήθηκαν σε μια μεγάλη έρευνα που πραγματοποίησε το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο το 1998-99 σε 3000 μαθητές Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου σε 450 σχολεία όλης της χώρας. Το φυλλάδιο που έχετε στα χέρια σας αξιοποιεί τα ευρήματα της έρευνας αυτής και άλλα σύγχρονα επιστημονικά δεδομένα για τις σχέσεις γονέων - παιδιών. **Σκοπό έχει να βοηθήσει εσάς, τους γονείς, να καταλάβετε τα παιδιά σας, να βρείτε καλύτερους τρόπους να επικοινωνήσετε μαζί τους και να προλάβετε δύσκολες καταστάσεις που αντιμετωπίζουν οι νέοι, ιδιαίτερα στα ευαίσθητα χρόνια της εφηβείας.**

Οι συγγραφείς
Κεδράκα Κατερίνα
Τσαγκαράκης Μανώλης

1. Μορφές επιθετικότητας, βίας και διαμαρτυρίας.

Η έρευνα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου που έγινε σε επίπεδο σχολείου (διευθυντών) και σε επίπεδο μαθητών, έδειξε ό,τι οι πιο συχνές πράξεις βίας, επιθετικότητας και διαμαρτυρίας ήταν: η βίαιη συμπεριφορά κατά άλλων ατόμων, οι συμπλοκές, οι βανδαλισμοί, οι κλοπές και οι καταλήψεις σχολικών κτιρίων. Πιο συγκεκριμένα, ορισμένα από τα ευρήματα της έρευνας είναι τα ακόλουθα:

- ***Η βία κατά προσώπου.*** Πρόκειται για φαινόμενο βίαιης συμπεριφοράς εναντίον άλλων ατόμων, που παρατηρείται ανάμεσα στους εφήβους, άλλοτε με τη μορφή σωματικής κι άλλοτε με τη μορφή λεκτικής-ψυχολογικής βίας: εκβιασμός, κοροϊδία, απομόνωση. Στο επίπεδο του σχολείου η βίαιη συμπεριφορά κατά προσώπου, σύμφωνα με την έρευνα του ΠΙ, συνδέεται με χαμηλή κοινωνικότητα μεταξύ των εκπαιδευτικών και με χαμηλή επίδοση στα μαθήματα. Επίσης, παρατηρείται στα σχολεία τα οποία συστεγάζονται, φοιτά μεγάλος αριθμός μαθητών και απουσιάζει ο αλληλοσεβασμός μεταξύ των εκπαιδευτικών. Στο επίπεδο των μαθητών παρατηρείται ό,τι η βία κατά προσώπου συσχετίζεται με το φύλο (αγόρια), τη συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ, καθώς και την αντίληψη των μαθητών για άδικη συμπεριφορά των συμμαθητών και των καθηγητών.

- ***Οι βανδαλισμοί.*** Οι πράξεις βανδαλισμού αναφέρονται σε συμπεριφορές καταστροφής ξένης, ιδιωτικής ή δημόσιας, περιουσίας. Οι πράξεις βανδαλισμού σχετίζονται με τη χρήση ουσιών (αλκοόλ, κάπνισμα, «ελαφρά» ναρκωτικά) από τους μαθητές - ιδιαίτερα στα αγόρια, με παιδιά που θυματοποιούνται από τους γονείς τους καθώς και με την αντίληψη για άδικη μεταχείριση - τιμωρία από γονείς και εκπαιδευτικούς. Στο επίπεδο του σχολείου οι βανδαλισμοί συνδέονται με τη συστέγαση σχολικών μονάδων, με το μεγάλο αριθμό μαθητών, με την ύπαρξη κακών σχέσεων μεταξύ εκπαιδευτικών - μαθητών και εκπαιδευτικών - διευθυντών καθώς και με την αποτυχία του θεσμού των μαθητικών κοινοτήτων.

- Η χρήση ***εξαρτησιογόνων ουσιών*** αποτελεί ένα πρόβλημα, που συνεχώς παίρνει μεγαλύτερες διαστάσεις ανάμεσα στους εφήβους. Η έρευνα του Π.Ι. στο επίπεδο των μαθητών έδειξε ότι η χρήση και κυρίως η κατάχρηση **καπνού, αλκοόλ και ναρκωτικών ουσιών** αυξάνεται στην εφηβεία. Η χρήση και κατάχρηση ουσιών συνδέεται άμεσα μ' εκείνη τη μορφή βίας όπου το άτομο στρέφεται,

συνειδητά ή μη, κατά του εαυτού του. Χαρακτηριστικό εύρημα της έρευνας του Π.Ι. είναι ότι τα παιδιά που κάνουν υπερβολική κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών πολύ συχνά κάνουν χρήση και άλλων ουσιών, ιδιαίτερα μάλιστα όταν γίνεται χρήση ουσιών στην οικογένεια από τον πατέρα. Εκτός από την αυτοκαταστροφική συμπεριφορά τους, τα παιδιά αυτά συχνά εμπλέκονται σε βίαιες κι αντικοινωνικές πράξεις εναντίον προσώπων ή περιουσιών.

- ***Κλοπές μεταξύ μαθητών.*** Φαινόμενα κλοπών παρατηρούνται όλο και πιο συχνά τα τελευταία χρόνια σε αστικές περιοχές και, κυρίως, σε σχολεία όπου πολλά παιδιά έχουν χαμηλή σχολική επίδοση και οι μαθητές εκτιμούν ότι τιμωρούνται άδικα από τους καθηγητές τους.
- ***Αναγραφή συνθημάτων (graffiti).*** Η αναγραφή συνθημάτων στους τοίχους είναι ένα φαινόμενο που εμφανίστηκε τα τελευταία χρόνια, ειδικά στις αστικές περιοχές. Είναι χαρακτηριστικό ότι παρουσιάζεται συχνότερα στα μεγάλα σχολικά συγκροτήματα των μεγαλουπόλεων, τα οποία στεγάζουν περισσότερα από ένα σχολεία (βάρδιες). Από τη συγκεκριμένη έρευνα του Π.Ι. έχει παρατηρηθεί ότι το φαινόμενο αυτό περιορίζεται, όταν υπάρχουν καλές σχέσεις μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών, αλλά και αλληλοσεβασμός μεταξύ των εκπαιδευτικών της σχολικής μονάδας.
- ***Καταλήψεις.*** Οι σχολικές καταλήψεις είναι φαινόμενο της τελευταίας δεκαετίας. Είναι μια μορφή διαμαρτυρίας των μαθητών και δε σχετίζεται απαραίτητα με καταστροφές και φαινόμενα βίας. Οι καταλήψεις παρουσιάζονται συχνότερα σε σχολεία όπου: φοιτά μεγάλος αριθμός μαθητών, οι εκπαιδευτικοί έχουν αυξημένο διοικητικό φόρτο, οι σχέσεις μεταξύ εκπαιδευτικών και γονέων είναι κακές, υπάρχουν προβλήματα λειτουργίας στο σχολείο (π.χ. θέρμανση) και οι μαθητές πιστεύουν ότι τιμωρούνται άδικα.

Θυμηθείτε: **Δεν υπάρχουν συνταγές ούτε λύσεις για όλες τις περιπτώσεις!**
Δεν υπάρχουν τέλειοι γονείς!
Είστε - απλώς - οι καλύτεροι γονείς για τα παιδιά σας!

2. Η ΕΦΗΒΕΙΑ

Το πέρασμα από την παιδική ηλικία στην ενηλικίωση αποτελεί **την εφηβεία.** Η εφηβεία είναι γενικά μια δύσκολη περίοδος στη ζωή κάθε ανθρώπου, όπου συντελείται πολύπλευρη ανάπτυξη σ' όλα τα επίπεδα: βιολογικό, συναισθηματικό, νοητικό και κοινωνικό.

Υπάρχουν προβλήματα που συνδέονται άμεσα μ' αυτήν την περίοδο ανάπτυξης: ορισμένες συμπεριφορές εφήβων, ενώ αποτελούν ένα φυσιολογικό στάδιο εξέλιξης και ανάπτυξης, έχουν συχνά επιπτώσεις στη σχολική και κοινωνική ζωή, ακόμη και στην υγεία τους, και σε ορισμένες περιπτώσεις οδηγούν σε εμπλοκές με το νόμο, όπως στην περίπτωση των βανδαλισμών και της χρήσης ουσιών.

Κατά την εφηβική ηλικία το παιδί επιδιώκει να κατακτήσει τη δική του ταυτότητα και να ανεξαρτοποιηθεί από την οικογένεια. Η σταθερότητα, η αγάπη και η στήριξη του οικογενειακού περιβάλλοντος του δίνουν τη δυνατότητα να εξελιχτεί και να διαφοροποιηθεί ομαλά από την οικογένειά του. Είναι η περίοδος που ο έφηβος μετακινείται από το οικογενειακό **εμείς** στο δικό του **εγώ**, και στη συνέχεια, μετά από μια προσωπική πορεία αναζήτησης των στοιχείων της ταυτότητάς του, επανέρχεται στο **εμείς** της οικογένειας, έχοντας προσπαθήσει να προσδιορίσει τη διαφορετικότητά του.

Πρακτικές συμβουλές:

- *Τα παιδιά χρειάζονται, εκτός από τη σταθερότητα των γονιών, αγάπη ενθάρρυνση και φροντίδα, ιδιαίτερα όταν περνούν τη δύσκολη φάση της εφηβείας όπου προσπαθούν να καταλάβουν τον εαυτό τους.*
- *Στα περισσότερα προβλήματα που αντιμετωπίζετε με τα παιδιά σας μπορούν να δώσουν λύση η συζήτηση, η κατανόηση, η σταθερότητα και η ευελιξία.*

2.1 Γονείς και εφηβεία

Η συμβολή των γονέων είναι ουσιαστική για την πορεία του εφήβου προς την ενηλικίωση. Η ύπαρξη συγκροτημένου οικογενειακού περιβάλλοντος μειώνει την ένταση από τις αναζητήσεις του νέου, εισάγει τη λογική στις σχέσεις του με τους γονείς και ενθαρρύνει τη διάθεσή του να επικοινωνήσει με τους δικούς του ανθρώπους. Η αποκλειστική στήριξη στους φίλους και συμμαθητές, όταν αντίστοιχα δεν παρέχεται η ανάλογη συμπαράσταση από το σπίτι, κάνει τον έφηβο να αισθάνεται άβολα και μειονεκτικά. Οι γονείς σ' αυτά τα ευαίσθητα χρόνια βρίσκονται στο επίκεντρο των προσδοκιών του νέου: τους ζητείται να είναι σύμμαχοι στους αγώνες της ζωής και συγχρόνως παράδειγμα αυθεντικών και ανεξάρτητων ανθρώπων. Το παιδί αισθάνεται ανακούφιση και ικανοποίηση, όταν βλέπει τους γονείς του να έχουν άποψη, να είναι σταθεροί στις θέσεις τους. Έχει ακόμη παρατηρηθεί ότι η τάση των γονέων να δείχνουν άκαμπτοι και τέλειοι προκαλεί τον θυμό και την απόρριψη του παιδιού. Τα ίδια συναισθήματα προκαλούνται κι όταν οι γονείς φαίνονται αδρανείς, αναποφάσιστοι και εξαιρετικά επιτρεπτικοί.

Τα παιδιά που αισθάνονται ότι αδικούνται από τους γονείς τους είναι πιθανά θύματα σωματικής, λεκτικής και ψυχολογικής κακοποίησης στο σχολείο. Σύμφωνα με την έρευνα του Π.Ι. συμπεριφορά θύματος, αλλά και αποκλίνουσα συμπεριφορά (για παράδειγμα, αντιγραφή, κάπνισμα ή κλοπή), εκδηλώνουν εντονότερα τα παιδιά που δεν έχουν συναισθηματική κάλυψη καθώς και εκείνα που οι γονείς τους έχουν κακές σχέσεις μεταξύ τους και δε ζουν μαζί. Η απομάκρυνση των γονέων, η αλλαγή στον τόπο της κατοικίας, το διαζύγιο δε σημαίνουν πάντοτε πραγματικό χωρισμό. Συχνά, οι εν διαστάσει ή χωρισμένοι γονείς συνεχίζουν να εκφράζουν από μακριά την ένταση των συναισθημάτων τους, το μπέρδεμα τους και κυρίως την αδυναμία τους να χωρίσουν.

Πρακτικές συμβουλές:

- *Το διαζύγιο δεν είναι πάντα καταστροφικό! Ο χωρισμός και η διάσταση των γονέων, χωρίς να αποκλείονται τα αρνητικά συναισθήματα, δεν πρέπει να εμποδίζουν τη συνεχή προσπάθεια για συνεργασία και κατανόηση.*
- *Οι γονείς των παιδιών που συμμετέχουν σε παράνομες, βίαιες ή επικίνδυνες πράξεις βρίσκονται σε αδιέξοδο, καθώς αναζητούν απαντήσεις στα ερωτήματα και λύσεις στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Ο πανικός και η αυστηρότητα δεν είναι οι καλύτεροι σύμβουλοι για την περίπτωση των παιδιών που εμφανίζουν βίαιη, επιθετική συμπεριφορά.*

2.2 Εφηβικές αντιδράσεις

Η έντονη συναισθηματική φόρτιση που χαρακτηρίζει την εφηβεία δυσκολεύει συχνά τα νέα άτομα να επικοινωνήσουν αποτελεσματικά με τους άλλους και να χτίσουν σταθερές κοινωνικές σχέσεις, ιδιαίτερα με τους μεγάλους. Οι έφηβοι ερμηνεύουν τα μηνύματα του περιβάλλοντος και δημιουργούν μέσα τους προσωπικές πεποιθήσεις, στις οποίες επιμένουν ακόμη και με έντονο τρόπο. Οι διαφωνίες και οι συγκρούσεις που μοιραία δημιουργούνται παίρνουν το χαρακτήρα μόνιμης και γενικευμένης αντιπαράθεσης, κυρίως με τους γονείς, τους καθηγητές ή και με το συγγενικό περιβάλλον. Έτσι, οδηγούνται στο συμπέρασμα ότι κανένας δεν τους αγαπά και δεν τους εκτιμά, με αποτέλεσμα να νιώθουν κενό, απόρριψη και δυστυχία. Τα συναισθήματα αυτά μπορεί να μετατραπούν σ' ένα είδος εκδίκησης για την κοινωνία, οπότε και εκτονώνονται με διάφορες βίαιες, αντιδραστικές και αντικοινωνικές συμπεριφορές: εμπρησμούς, κλοπές, επιθέσεις κατά προσώπων και καταστροφή περιουσιών. Ο καλύτερος τρόπος αντιμετώπισης των ανεπιθύμητων αντιδράσεων των εφήβων είναι να τις θεωρήσουμε ως δυσκολίες που προκύπτουν από τις σχέσεις τους με τους ενήλικες, οι οποίοι συχνά δυσκολεύονται να κατανοήσουν και να χειριστούν την εφηβική συμπεριφορά, παρά ως προβλήματα που οφείλονται στο χαρακτήρα των νεαρών ατόμων.

Ένα άλλο πεδίο πρόσκαιρης αντιπαράθεσης των εφήβων με τον κόσμο των ενηλίκων είναι η συμμόρφωσή τους με τους κοινά αποδεκτούς κοινωνικούς κώδικες και κανόνες που διέπουν την οργάνωση και λειτουργία μιας κοινωνίας. Οι νέοι, εκφράζοντας την κριτική τους για την κοινωνία, την πολιτική, τους θεσμούς, τις αισθητικές ή τις ηθικές αξίες της εποχής τους, υιοθετούν προκλητική στάση, που οι ενήλικοι την χαρακτηρίζουν αποκλίνουσα ή αντικοινωνική. Μερικές φορές τα συναισθήματα θυμού, όταν δε βρίσκουν τρόπους έκφρασης αποδεκτούς ή μη, μετατρέπονται από τον έφηβο σε πράξεις βίας κατά του εαυτού του. Είναι εκείνες οι φορές που ο έφηβος τρέχει «με χίλια» πάνω στη μηχανή του, που αρχίζει τη χρήση των ουσιών ή που επιχειρεί να δώσει συνειδητά τέρμα στη ζωή του.

2.3 Όταν η συμπεριφορά των εφήβων γίνεται ακραία ή βίαιη

Η βίαιη, επιθετική συμπεριφορά των εφήβων είναι μια μορφή εκδήλωσης της σύγχυσης που επικρατεί στο συναισθηματικό τους κόσμο και δείχνει την αδυναμία τους να αντιμετωπίσουν συγκροτημένα την πολυπλοκότητα της εποχής τους. Στην καθημερινή ζωή το πρόβλημα αυτό συνδέεται με το πόσο αποτελεσματικά χειρίζονται τα συναισθήματα και τις σχέσεις τους με τους «σημαντικούς άλλους»: τους γονείς, τους φίλους, τους δασκάλους, τους συμμαθητές τους.

Αρνητικά συναισθήματα, όπως η ματαίωση των προσδοκιών, η αβεβαιότητα της εφηβικής ηλικίας, ο φόβος για το καινούργιο, είναι δυνατόν να προκαλέσουν εκρήξεις θυμού, άγχους και επιθετικότητας. Στη φάση της αναζήτησης του εαυτού τους οι έφηβοι δυσκολεύονται να ξεχωρίσουν, να αναγνωρίσουν και, τελικά, να ελέγξουν τα συναισθήματά τους. Η επιθετικότητα την οποία εκδηλώνουν την περίοδο αυτή συνήθως δείχνει μια συνεχή προσπάθεια να αποσπάσουν, έστω και με λάθος τρόπο, την προσοχή, το ενδιαφέρον και την αναγνώριση από το περιβάλλον τους.

Το **οικογενειακό περιβάλλον** παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση βίαιης, επιθετικής συμπεριφοράς. Στην έρευνα του Π.Ι. παρατηρήθηκε ότι τα περισσότερα παιδιά που τα πρώτα χρόνια της ζωής τους στερήθηκαν την αγάπη, τη στοργή και την αποδοχή έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση και γι' αυτό εκδηλώνουν αργότερα βίαιη συμπεριφορά. Σε άλλες περιπτώσεις τα παιδιά γενικεύουν μια επιθετική συμπεριφορά που «έμαθαν» στο σπίτι τους και την μεταφέρουν **στο σχολικό περιβάλλον τους**. Αυτά τα παιδιά συνήθως θεωρούνται «περιθωριακά» από τους εκπαιδευτικούς του σχολείου, οι οποίοι παρασύρονται από μια γενική προκατάληψη που υπάρχει για τον «κακό» μαθητή, τον «αποδιοπομπαίο τράγο» της τάξης. Όμως, ο θύτης και το θύμα είναι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος: παιδιά τα οποία ασκούν βία εναντίον άλλων ατόμων υπήρξαν πολλές φορές τα ίδια θύματα βίαιης συμπεριφοράς στο σχολείο ή στο σπίτι. Αντίστοιχα, παιδιά τα οποία υφίστανται σωματική ή λεκτική βία προβαίνουν τα ίδια σε βανδαλισμούς, κλοπές κτλ. Άλλες έρευνες σημειώνουν επίσης ότι η **αλληλεπίδραση με άλλους νέους** που παρουσιάζουν παρόμοιες συμπεριφορές ενισχύει τις δικές τους ακραίες στάσεις και τους ενθαρρύνει να συνεχίσουν την επικίνδυνη δράση τους ως μέλη νεανικών «συμμοριών».

Ωστόσο, αν τα παιδιά μάθουν έγκαιρα να διαχειρίζονται τα συναισθήματά τους, μπορούν να ελέγχουν το θυμό τους και την πιθανή εκδήλωση βίαιης, επιθετικής συμπεριφοράς. Η εκπαίδευση σχετικά με την αναγνώριση και έκφραση των συναισθημάτων μπορεί να ξεκινήσει από την προσχολική ηλικία του παιδιού και να ενσωματωθεί σταδιακά σ' ένα ευρύτερο πρόγραμμα πρόληψης και ψυχικής υγείας.

Βλέπετε το παιδί σας να συμμετέχει σε βίαιες ή επικίνδυνες πράξεις;

Αντί να το τιμωρήσετε ή να το απειλήσετε, συζητήστε μαζί του. Οι νέοι παραπονούνται ότι οι μεγάλοι δεν μπορούν να επικοινωνήσουν μαζί τους. Ο νεανικός ενθουσιασμός, ο απόλυτος και άμεσος τρόπος που αντιδρούν στις καταστάσεις, η ευαισθησία, η επικέντρωση στον εαυτό τους, η απειρία τους, η έντονη τάση για αναζήτηση του διαφορετικού και ο ασυγκράτητος παρορμητισμός τους δημιουργούν πολλές φορές ανυπέρβλητα εμπόδια συνεννόησης με τους γονείς, τους δασκάλους, τους φίλους, τους ενηλίκους και το κοινωνικό σύνολο γενικότερα.

Χρήσιμες συμβουλές:

- *Όταν υπάρχει πρόβλημα συμπεριφοράς, χαρακτηρίζουμε την πράξη κι όχι το ίδιο το παιδί.*
- *Καμιά πράξη του παιδιού δεν έχει οριστικό χαρακτήρα: όλα μπορούν να αλλάξουν με προσπάθεια, εκτίμηση και συμπαράσταση.*
- *Οι τιμωρίες και οι απειλές δε φέρνουν σχεδόν ποτέ καλό αποτέλεσμα: τα παιδιά χρειάζονται πληροφόρηση, συζήτηση κι επιχειρήματα για να πειστούν.*
- *Τα παιδιά αναζητούν στους γονείς τους σταθερά πρότυπα ζωντάνιας, μαχητικότητας, εφευρετικότητας και αγάπης για τη ζωή.*

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

3.1 Η οικογένεια και ο κόσμος

Στη σημερινή πραγματικότητα η οικογένεια ως σύστημα επηρεάζεται έντονα από τις κοινωνικο-οικονομικές και πολιτικές συνθήκες στις οποίες ζει. Οι άνθρωποι καλούνται να ζήσουν, ακόμα και μέσα στη χώρα τους, σε κοινωνίες που τείνουν να γίνουν πολυ-πολιτισμικές. Αυτό σημαίνει ότι χρειάζεται να βρεθούν τρόποι να γίνουμε ανοιχτοί στην πολυπλοκότητα της σύγχρονης ζωής και να δεχόμαστε τις πολιτισμικές, θρησκευτικές, ιστορικές, πολιτικές, κοινωνικές, φυσικές και ατομικές διαφορές των άλλων. Η νέα Ευρώπη, χωρίς εσωτερικά εθνικά και διοικητικά σύνορα, προσφέρει πολλές δυνατότητες «συμβίωσης» στους πολίτες της και ενθαρρύνει την ισότιμη συμμετοχή και κινητικότητα των ευρωπαίων πολιτών.

Καθώς η συγκέντρωση πληθυσμών στα μεγαλύτερα αστικά κέντρα διαρκώς αυξάνεται, οι σύγχρονες μεγαλουπόλεις θεωρούνται ότι αποτελούν τα «χωνευτήρια» των **διαφορετικών πολιτισμών, εθίμων, αντιλήψεων και στάσεων των ποικίλων ομάδων** που συνυπάρχουν και εργάζονται σ' αυτές. Ένα άλλο χαρακτηριστικό της εποχής μας είναι **οι μετακινήσεις των πληθυσμών**. Η διεθνοποίηση της οικονομίας, οι ποικίλες ευκαιρίες, οι πολιτικές συνθήκες, η φτώχεια ορισμένων πληθυσμιακών ομάδων αποτελούν μερικούς από τους λόγους, για τους οποίους πολλοί άνθρωποι μετακινούνται μόνοι ή μαζί με την οικογένειά τους, προσωρινά ή μόνιμα, σε κάποιο άλλο μέρος, για να ζήσουν και να εργαστούν. Σε συνθήκες μετακίνησης η οικογένεια, οι σχέσεις ανάμεσα στα μέλη της και η συναισθηματική συνοχή τους αποκτούν άλλη σημασία και η στενή πολιτισμική έννοια του τι είναι σωστό, ακραίο ή παράνομο παίρνουν διαφορετική διάσταση.

3.2 Η μητέρα συχνά εργάζεται

Με την πάροδο των ετών παρατηρούμε ότι όλο και περισσότερες **γυναίκες** σ' όλα τα κράτη του κόσμου, της Ευρώπης και στη χώρα μας συμμετέχουν ενεργά στην αγορά εργασίας, διεκδικώντας επαγγελματική απασχόληση. Αυτό σημαίνει ότι, καθώς η μητέρα βρίσκεται πολλές ώρες στη δουλειά, η φροντίδα για το σπίτι και τα μέλη της οικογένειας απαιτεί αλλαγές: οι παραδοσιακοί ρόλοι αναθεωρούνται, οι ευθύνες μοιράζονται, όλοι χρειάζεται να επιφορτιστούν με δουλειές, ώστε το σύστημα της οικογένειας να συνεχίσει να λειτουργεί αποτελεσματικά ως προς τις ανάγκες που υπάρχουν.

Οι γονείς αναγκάζονται να δουλεύουν ολοένα και περισσότερο σε εργασιακά περιβάλλοντα, που γίνονται σταδιακά όλο και πιο απαιτητικά. Οι συνθήκες των μεγαλουπόλεων δεν είναι ιδιαίτερα φιλικές για τους κατοίκους τους. Ο βιοπορισμός, πιθανόν, να εξαντλεί τους ανθρώπους και τις δυνάμεις τους. Η υπερένταση, οι συγκρούσεις και το άγχος αποτελούν καθημερινό μέρος της ζωής στη σημερινή εποχή. Έτσι, γυρίζουν στο σπίτι κουρασμένοι, χωρίς ψυχικά και σωματικά αποθέματα. Η ενασχόληση με τα παιδιά τους μετατρέπεται σε μια σειρά από ενέργειες ρουτίνας. Τα συναισθηματικά προβλήματα των εφήβων παίρνουν, συχνά, τη μορφή μπελά για τους γονείς, που προσπαθούν να τελειώσουν τη μέρα τους, χωρίς άλλες συγκρούσεις και βάσανα σαν εκείνα που αντιμετώπισαν στη δουλειά τους. Οι έφηβοι αισθάνονται ότι παραμελούνται και ότι τα προβλήματά τους μένουν χωρίς απάντηση, λύση ή και στήριξη από τους μεγάλους. Η άρνηση, η σιωπή, η αναβλητικότητα, η έλλειψη σεβασμού γεννούν προβλήματα που συσσωρεύονται και, όταν δεν αντιμετωπίζονται έγκαιρα και ουσιαστικά, οδηγούν τους εφήβους σε παραπτωματική συμπεριφορά.

Ωστόσο, η επαγγελματική δραστηριότητα της μητέρας δεν είναι απειλητική για την ισορροπία και τη συνοχή της οικογένειας. Η εργαζόμενη μητέρα ενισχύει οικονομικά την οικογένεια αλλά και η ίδια μέσα από τη δουλειά της αισθάνεται δραστήρια και πιο ολοκληρωμένη, κάτι που έχει θετική επίπτωση και στην ισορροπημένη σχέση με τα παιδιά της.

Μια συγκροτημένη οικογένεια:

- *Είναι αποτελεσματική στη διαχείριση των οικογενειακών θεμάτων.*
- *Έχει ξεκάθαρους γονεϊκούς ρόλους.*
- *Εφαρμόζει συνεπείς κανόνες συμπεριφοράς με σταθερότητα, αποφεύγοντας την ακαμψία.*
- *Εκδηλώνει το ενδιαφέρον της για τις ανάγκες των μελών της.*
- *Στηρίζεται στην εμπιστοσύνη και την ενότητα, επικοινωνεί με το διάλογο, ενθαρρύνει τη συνεργασία.*
- *Στηρίζεται στον αμοιβαίο σεβασμό και την εκτίμηση για τις δραστηριότητες των μελών της.*

3.3 Η οικογένεια αποτελεί ένα «σύστημα»

Τα μέλη της οικογένειας αποτελούν ένα ανοιχτό σύστημα σχέσεων. Επικοινωνούν και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους σ' όλη τη διάρκεια της ζωής. Τα μέλη της οικογένειας δε μοιράζονται μόνο το σπιτικό τους, αλλά και τα συναισθήματά τους, την ιστορία τους, τις αξίες, τις πεποιθήσεις, τους κανόνες και τις συνήθειες, θέτουν στόχους για μια καλύτερη ζωή. Προσπαθούν να εξασφαλίσουν όχι μόνον τη σωματική, αλλά και την ψυχική υγεία της οικογένειας και συγχρόνως να κρατήσουν ανοιχτή την επικοινωνία με το περιβάλλον. Η συμπεριφορά ενός μέλους έχει επιπτώσεις και στα υπόλοιπα. Οι δυσκολίες του παιδιού αντανακλούν μια κρίση που αφορά ολόκληρη την οικογένεια, αλλά εκδηλώνεται από ένα μόνο μέλος της –το παιδί- που ίσως αναλαμβάνει, χωρίς να το συνειδητοποιεί, να δώσει λύση στα προβλήματα ολόκληρου του οικογενειακού συστήματος. Καθώς τα παιδιά γίνονται έφηβοι διευρύνουν την επικοινωνία με το κοινωνικό περιβάλλον και τους συνομήλικούς τους και εισάγουν καινούργια, δικά τους στοιχεία στο σύστημα της οικογένειας. Μένει στους γονείς να επεξεργαστούν τη νέα πληροφορία και να χειριστούν σωστά, με σεβασμό και κατανόηση τους προβληματισμούς και τις επιθυμίες των παιδιών τους.

3.4 Οι ρόλοι στην οικογένεια

Η συγκροτημένη οικογένεια διαθέτει ευδιάκριτα όρια, μέσα στα οποία αναπτύσσονται οι σχέσεις και εκδηλώνονται οι διάφοροι ρόλοι, ανάλογα με τις ανάγκες, την ιεράρχηση των αξιών, τη θέση και την προσφορά καθενός. Η εφαρμογή των ρόλων αυτών δεν είναι άκαμπτη: η γυναίκα συμπεριφέρεται κυρίως ως σύζυγος και μητέρα των παιδιών, γίνεται όμως μερικές φορές φίλη και συμμαθήτρια με την κόρη της. Με τον ίδιο τρόπο, σε μερικές οικογένειες ο ρόλος της συζύγου-μητέρας αφήνει περιθώρια και για τη δική της επαγγελματική ανάπτυξη, δημιουργώντας αυτό που ονομάζουμε οικογένεια διπλής σταδιοδρομίας, ενώ σε άλλες οικογένειες με διαφορετικούς στόχους και αξίες ο ρόλος της γυναίκας-επαγγελματία δεν ενεργοποιείται. Παρόμοια εναλλαγή ρόλων μπορεί να εμφανιστεί και στον άντρα, ο οποίος μπορεί να είναι σύζυγος, πατέρας, φίλος των παιδιών, σύντροφος και βοηθός στην καθημερινή λειτουργία του σπιτιού.

Αισθάνεστε αρκετά συχνά ότι τα παιδιά και τα μέλη της οικογένειάς σας δε σας υπολογίζουν αρκετά;

Την επόμενη φορά που θα αντιληφθείτε κάτι τέτοιο, πείτε τους ακριβώς τι αισθάνεστε. Ίσως διαπιστώσετε ότι ευαισθητοποιούνται και σας υπολογίζουν περισσότερο, όταν γνωρίζουν τα συναισθήματά σας.

Αισθάνεστε ότι έχετε αποτύχει να πραγματοποιήσετε τα όνειρα και τους στόχους που είχατε για τα παιδιά σας;

Θα σας βοηθούσε να αντιληφθείτε ότι επηρεάζεστε πιο έντονα από τα συναισθήματά σας παρά από τα γεγονότα και ίσως χρειάζεται να αφιερώσετε περισσότερο χρόνο για να σκεφτείτε πώς θα αντιμετωπίσετε τις δυσκολίες που προκύπτουν, αντί να αφήνετε τα συναισθήματα αποτυχίας να σας κυριεύουν.

Αισθάνεστε ανεπαρκείς και ρίχνετε όλο το βάρος στον εαυτό σας, κάθε φορά που τα πράγματα πάνε στραβά;

Αντί να αναστατώνεστε, ελαττώστε την απογοήτευση και εστιάστε μόνο στους πιο σημαντικούς στόχους, τους οποίους ελπίζετε ότι μπορείτε να πετύχετε στο άμεσο μέλλον, αφού βεβαιωθείτε ότι τα παιδιά και η οικογένειά σας τους συμμερίζονται. Ανακεφαλαιώστε τις προτεραιότητές σας και όλοι μαζί προσπαθήστε να βρείτε ρεαλιστικούς τρόπους για να τις πραγματοποιήσετε.

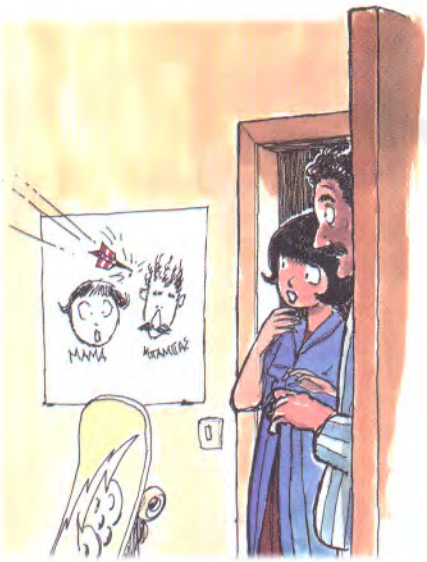

3.5 Οικογένεια: ένα ατελείωτο συναισθηματικό «πάρε-δώσε»!

Η οικογένεια είναι ένα πολύ βασικό στοιχείο της ζωής μας. Στο προστατευτικό πλαίσιό της μαθαίνουμε να καταλαβαίνουμε τα συναισθήματά μας και πώς να επικοινωνούμε με τους άλλους. Η γνώση αυτή του εαυτού μας οικοδομείται με τα παραδείγματα που δίνουν οι ίδιοι οι γονείς, καθώς χειρίζονται τις σχέσεις τους, τις αντιδράσεις τους, την επαγγελματική τους πορεία τόσο ως άτομα όσο και ως ζευγάρι.

Ορισμένες ευαίσθητες στιγμές στην καθημερινή επαφή παιδιού και γονιών διαπλάθουν το συναισθηματικό κόσμο του παιδιού και χαρακτηρίζουν τη συμπεριφορά του σε κάθε εκδήλωση της ζωής. Η συναισθηματική ανάπτυξη παρεμποδίζεται, όταν οι γονείς είναι άτομα με αυξημένα προσωπικά προβλήματα, για τα οποία δεν ενδιαφέρονται να δώσουν κάποια λύση, και γι' αυτό δεν μπορούν να θέσουν στόχους ζωής. Τέτοιοι γονείς είναι πολύ λιγότερο πιθανό να προσφέρουν μια σωστή φροντίδα και ακόμα λιγότερο πιθανό να ανταποκριθούν στις συναισθηματικές ανάγκες των παιδιών τους.

Θυμηθείτε: **Κάποιοι τρόποι αντίδρασης εκ μέρους των γονέων μπορεί να δυσκολεύουν ή να διευκολύνουν την επικοινωνία ανάμεσα στο παιδί και σ' αυτούς:**

- ***Ορισμένοι γονείς δε δίνουν τη σημασία που πρέπει στη συναισθηματική αναστάτωση του παιδιού τους, θεωρώντας την ασήμαντη***, σαν ένα μπελά που πρέπει να περιμένουν να τελειώσει. Αποτυγχάνουν να αξιοποιήσουν τις κατάλληλες στιγμές για να πλησιάσουν το παιδί, να δείξουν ενδιαφέρον και να το βοηθήσουν να εκφράσει τις σκέψεις και τα συναισθήματά του.
- ***Ορισμένοι γονείς είναι υπερβολικά παραχωρητικοί*** και αποδέχονται άνευ όρων τις επιλογές του εφήβου. Δείχνουν απεριόριστη ανοχή και πολλές φορές με ανταλλάγματα προσπαθούν να κατευνάσουν τη θλίψη ή το θυμό του παιδιού τους, αγνοώντας την εσωτερική ανάγκη του για όρια και μέτρο.
- ***Ορισμένοι γονείς είναι προσβλητικοί, υποτιμούν τις προσπάθειες και τα επιτεύγματα των παιδιών τους*** και δε δείχνουν σεβασμό για τα συναισθήματά τους. Αυτοί οι γονείς είναι απότομοι και σκληροί στην τιμωρία τους.
- ***Ορισμένοι γονείς είναι υπερπροστατευτικοί***, παραχαϊδεύουν τα παιδιά τους και προσπαθούν πάντα να λειτουργήσουν εκείνοι, αντί να αφήσουν τα παιδιά

να αναλάβουν δράση και πρωτοβουλίες. Έτσι, τα παιδιά μεγαλώνουν και γίνονται τα ίδια ανάξια να λύσουν το παραμικρό πρόβλημα, απλούστατα γιατί πάντα αυτό το έργο το αναλάμβαναν οι γονείς τους.

- Τέλος, υπάρχουν οι γονείς που αξιοποιούν την ευκαιρία, εξαιτίας μιας στενοχώριας ή δυσκολίας του παιδιού τους, για να λειτουργήσουν ως «συναισθηματικοί προπονητές ζωής»: **παίρνουν τα συναισθήματα των παιδιών τους στα σοβαρά, προσπαθούν να καταλάβουν τι ακριβώς τα στενοχωρεί και συζητούν μαζί τους λύσεις και τρόπους αντίδρασης.**

3.6 Κρίση στην οικογένεια;

Όταν διαταράσσεται η ισορροπία του οικογενειακού συστήματος, η οικογένεια, για να αντέξει στους ανέμους της σύγχρονης ζωής, συχνά ενεργοποιεί μηχανισμούς προσαρμογής, που θυμίζουν την ευλυγισία των δέντρων. Συγχρόνως, αξιοποιεί τους συναισθηματικούς δεσμούς των μελών της, την εμπιστοσύνη και την επικοινωνία μεταξύ τους. Οι άνθρωποι στις δύσκολες στιγμές ενώνονται, αντλούν δύναμη ο ένας από τον άλλον και προσπαθούν να λιγοστέψουν τον πόνο ή την αγωνία τους.

Η παραπτωματική συμπεριφορά του παιδιού όχι μόνο στο σπίτι αλλά και στο σχολείο μπορεί να διαταράξει σοβαρά την ατμόσφαιρα όλης της οικογένειας. Όταν μάλιστα το παράπτωμα οδηγεί σε τιμωρία από το σχολείο, οι επιπτώσεις γίνονται αισθητές στη ζωή όλων των μελών της. Ωστόσο, το «προβληματικό» παιδί με την «απαράδεκτη» συμπεριφορά του ενεργοποιεί το σύστημα της οικογένειας και συσπειρώνει τα μέλη της για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Κάτω από αυτήν την οπτική το «προβληματικό» παιδί λειτουργεί ως παράγοντας που ενώνει την οικογένεια και την ενεργοποιεί, ώστε να αντιμετωπίσει την κρίση.

Σχετικές μελέτες έχουν δείξει ότι στη σύγχρονη παιδοκεντρική οικογένεια το παιδί παίρνει το ρόλο του συνδετικού κρίκου ανάμεσα στο ζευγάρι. Η θέση αυτή το τοποθετεί στο επίκεντρο της οικογενειακής στοργής και προσοχής. Στην πραγματικότητα όμως αυτό που περιμένουν οι γονείς ως αντάλλαγμα, χωρίς να το καταλαβαίνουν, είναι η συμβολή του παιδιού στη διατήρηση της συνοχής αλλά και της προβολής όλης της οικογένειας. Έτσι τα παιδιά μέσα από κοινωνικώς αποδεκτά σχήματα παίρνουν μέρος σε μια συμμαχία με τον έναν ή και με τους δύο γονείς, η οποία ποτέ δεν ομολογείται φανερά, προσθέτει

όμως ένα δυσβάσταχτο για την ηλικία τους ψυχικό βάρος. Για παράδειγμα και σύμφωνα με την έρευνα του Π.Ι., σε ορισμένες περιπτώσεις που ο πατέρας κάνει αυξημένη χρήση ουσιών –αλκοόλ, νικοτίνης κτλ.– το παιδί προχωρεί κι αυτό σε χρήση ουσιών ή εμφανίζει αποκλίνουσα συμπεριφορά στο σχολείο και επισύρει την προβλεπόμενη από τον κανονισμό ποινή. Βάζοντας σε κίνδυνο τη ζωή του εκφράζει την ανησυχία όλων των μελών της οικογένειας και συγχρόνως γίνεται ο καθρέφτης της επικίνδυνης συμπεριφοράς του πατέρα του.

3.7 Το διπλό μήνυμα στην επικοινωνία της οικογένειας

Στις οικογένειες που ο κώδικας επικοινωνίας λειτουργεί με καθαρότητα το λεκτικό μήνυμα είναι σαφές και συμπίπτει με το μήνυμα του συναισθήματος που το συνοδεύει. Έτσι, αποφεύγονται οι διπλές σημασίες, όπως στο παράδειγμα: *«έλα να σε αγκαλιάσω, πρόσεξε όμως μη μου λερώσεις τα ρούχα!»*. Στην περίπτωση αυτή το μήνυμα δηλώνει προτροπή και συγχρόνως αποτροπή.

Τα διπλά μηνύματα αλληλοαναιρούνται, προξενούν σύγχυση, δυσκολεύουν την επικοινωνία, απελπίζουν τα μέλη της οικογένειας και διαταράσσουν τις μεταξύ τους σχέσεις. Τα συναισθήματα έχουν σημαντική θέση στην ανάπτυξη της επικοινωνίας. Τονώνουν την εμπιστοσύνη και την αφοσίωση και δημιουργούν κατ' αυτόν τον τρόπο ένα σταθερό πλαίσιο εκδήλωσης μεγαλύτερης ελευθερίας απ' αυτήν που συνήθως ο άνθρωπος βιώνει στο κοινωνικό περιβάλλον του. Τα παιδιά μαθαίνουν ότι μπορούν να αγαπούν και να αγαπιούνται, χωρίς αυτό να απαιτεί ιδιαίτερη προσπάθεια και ότι η ικανοποίηση των ατομικών αναγκών μπορεί να συνυπάρχει μαζί με το συλλογικό χαρακτήρα της οικογενειακής ομάδας. Η συνύπαρξη των μελών της οικογένειας δεν εξασφαλίζει αυτόματα και μια ισορροπημένη κοινή ζωή. Για παράδειγμα, παιδιά που γίνονται θύματα λεκτικής κακοποίησης στο περιβάλλον τους, είναι παιδιά που, ενώ ζουν μαζί με τους γονείς τους, στερούνται τη συναισθηματική προσφορά τους και έτσι στρέφονται προς τους φίλους τους, προκειμένου να καλύψουν τις ανάγκες τους. Σχετικές έρευνες επισημαίνουν ότι τα παιδιά αυτά συνήθως είναι επιρρεπή στο κάπνισμα και γενικότερα στην εξάρτηση από ουσίες.

Χρήσιμες συμβουλές:

- *Προσπαθήστε να είστε σαφείς και απλοί, όταν απευθύνεστε στα παιδιά σας. Αποφεύγετε να λέτε άλλα και να εννοείτε άλλα.*
- *Αδιέξοδες διαφωνίες γονέων, παιδεύουσι τέκνα! Βασική φροντίδα και των δύο γονέων πρέπει να είναι η επικοινωνία της οικογένειας, ακόμα κι όταν υπάρχουν διαφωνίες.*

3.8 Η οικογένεια συνεχίζει να... επιβιώνει!

Η οικογένεια φαίνεται ότι παραμένει μία πολύτιμη μορφή κοινωνικής οργάνωσης, η οποία εξελίσσεται συνεχώς παρακολουθώντας τους άλλους κοινωνικούς θεσμούς. Η προσαρμοστικότητα της σύγχρονης οικογένειας δείχνει την ευελιξία του οικογενειακού θεσμού, την ανθεκτικότητά του και κυρίως την αποτελεσματικότητά του να επιβιώνει στο χρόνο. Λέγοντας οικογένεια εννοούμε όχι μόνο τη συνηθισμένη στις μέρες μας μορφή της πυρηνικής οικογένειας, των συζύγων, δηλαδή, που μαζί μεγαλώνουν τα παιδιά τους, με ή χωρίς τη βοήθεια των παππούδων. Σήμερα δημιουργούνται νέα παράλληλα σχήματα οικογένειας, που θεωρούνται πλέον κοινωνικά αποδεκτά και που εμφανίζονται –κυρίως- στα μεγάλα αστικά κέντρα. Έτσι, έχουμε οικογένειες ζευγαριών εκτός γάμου, με ή χωρίς παιδιά, διευρυμένες οικογένειες διαζευγμένων γονέων που έχουν αποκτήσει άλλα παιδιά από το δεύτερο γάμο τους και οικογένειες που αποτελούνται από ένα μόνο γονέα, άγαμο ή διαζευγμένο, το παιδί ή τα παιδιά του, τους παππούδες ή και τις γιαγιάδες. Αν παραθέσουμε δίπλα στα σχήματα αυτά κάποιες από τις εμφανιζόμενες σήμερα παραλλαγές τους, θα σχηματιστεί μπροστά μας ένα πολύπλοκο μωσαϊκό οικογενειακών σχέσεων.

3.9 Καρδιά της οικογένειας οι σχέσεις των γονέων μεταξύ τους

Η επιβίωση και η πρόοδος της σύγχρονης οικογένειας στηρίζεται κυρίως στις σχέσεις μεταξύ των δύο συντρόφων. Οι ξεκάθαροι στόχοι, το σύστημα των αξιών και η οριοθέτηση των κανόνων και των ρόλων που αυτοί θέτουν, βοηθούν σημαντικά στην εσωτερική επικοινωνία των μελών της οικογένειας. Η σύγχρονη οικογένεια, από την πιο παραδοσιακή ως την πιο μοντέρνα εκδοχή της, προκειμένου να επιβιώσει και να προσδιορίσει τα όριά της μέσα σ' ένα ρευστό και θορυβώδες περιβάλλον, όπως αυτό της εποχής που διανύουμε, δημιουργεί και εμπιστεύεται το δικό της σύστημα αξιών, τη δική της θεωρία κατανόησης και ερμηνείας του κόσμου. Αυτή η θεωρία αποτελεί για καθένα από τα μέλη ξεχωριστά, αλλά και για το σύνολο της οικογένειας, κεντρικό άξονα αναφοράς που την βοηθάει να εξασφαλίζει ένα βαθμό αυτονομίας προς το περιβάλλον, αλλά και να αλληλεπιδρά με αυτό. Μ' αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται τόσο η εσωτερική συνοχή της οικογένειας όσο και η διατήρηση του ιδιαίτερου χαρακτήρα της, σ' ένα περιβάλλον που έχει την τάση να αφομοιώνει τα πάντα.

Χρήσιμες συμβουλές:

- *Αν θέλετε το παιδί σας να αλλάξει μια «λαθεμένη» συμπεριφορά, προσπαθήστε να κάνετε πρώτα εσείς ορισμένες αλλαγές στη ζωή σας.*
- *Δημιουργήστε σαφείς κανόνες στην οικογένεια και ... τηρήστε τους! Τα παιδιά σας θα πρέπει να γνωρίζουν από πριν τις θέσεις σας και τις συνέπειες των πράξεών τους.*
- *Βοηθήστε το παιδί σας να νιώθει καλά με τον εαυτό του. Ενθαρρύνετε τις προσπάθειές του, ακόμη κι αν είναι αποτυχημένες, και στηρίξτε το να συνεχίσει.*

ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

4.1 Το σχολείο, χώρος συναναστροφής κι επικοινωνίας

Η πρώτη ευκαιρία για το παιδί να λειτουργήσει κοινωνικά σ' ένα ευρύτερο περιβάλλον από αυτό της οικογένειας είναι το σχολείο. Η επιτυχία του παιδιού στο σχολείο εξαρτάται από το αν έχει αυτοπεποίθηση και ενδιαφέρον, από το αν γνωρίζει τι είδους συμπεριφορά είναι αποδεκτή και πώς μπορεί να επιβάλλεται στην παρόρμησή του, ώστε να συμπεριφέρεται με κατάλληλο τρόπο. Επιπλέον, εξαρτάται από το αν μπορεί να κάνει υπομονή, να ακολουθεί οδηγίες και να στρέφεται στους δασκάλους του για βοήθεια, ενώ παράλληλα να μπορεί να εκφράζει τη γνώμη και τις ανάγκες του, όταν συναναστρέφεται με άλλα παιδιά. Στους εφήβους υπάρχει η αντίληψη ότι ο εαυτός τους και οι απόψεις τους κινδυνεύουν από την παρέμβαση των ενηλίκων. Αυτό τους προκαλεί αγωνία και θυμό, τους κάνει να συγκρούονται συχνά με τους μεγάλους και να αναζητούν στηρίγματα ανάμεσα στους συνομήλικούς τους.

Σχολείο και οικογένεια, ενώ αποτελούν δυο διαφορετικά συστήματα, συνθέτουν ταυτόχρονα ένα ενιαίο πλαίσιο ζωής για τα παιδιά. Οι δυο αυτοί κόσμοι είναι σημαντικό να βρίσκονται σε ανοιχτή γραμμή συνεννόησης και επικοινωνίας μεταξύ τους, να συνεργάζονται αποτελεσματικά, να αλληλοσυμπληρώνονται όπου χρειάζεται, για να μπορούν να ανταποκρίνονται σ' όλες τις ανάγκες του παιδιού: γνωστικές, συναισθηματικές, πρακτικές. Οι σημερινές συνθήκες δημιουργούν την ανάγκη για έμπρακτη επικοινωνία και συνεργασία, καθώς η εκπαιδευτική διαδικασία χρειάζεται τη συνεισφορά εκπαιδευτικών, γονέων και παιδιών.

4.2 Οι απαιτήσεις του σχολείου

Συγχρόνως, η σχολική ζωή έχει απαιτήσεις επίδοσης στα μαθήματα. **Οι περισσότεροι μαθητές που παρουσιάζουν μειωμένη κοινωνική προσαρμοστικότητα δεν τα πηγαίνουν καλά στο σχολείο.** Το μέγεθος του προβλήματος δεν είναι αμελητέο: καθώς περνούν τα χρόνια, τα παιδιά αυτά συχνά μένουν πίσω στα μαθήματα, αποθαρρύνονται όλο και περισσότερο, πικραίνονται, συμπεριφέρονται διασπαστικά, συντάσσονται με τους ταραξίες και τους άλλους κακούς μαθητές και γενικά, παρουσιάζουν βίαιη, επιθετική συμπεριφορά. Όμως, η σχολική αποτυχία δε σημαίνει απαραίτητα και αποτυχία στη ζωή. Πολλοί «κακοί μαθητές» κερδίζουν αξιοπρεπώς τα προς το ζην, κάνουν οικογένεια και γίνονται ευτυχισμένοι και επιτυχημένοι ενήλικες. Αντίθετα, ορισμένοι «καλοί μαθητές» καταλήγουν να έχουν δυστυχισμένη ζωή. Καλό είναι λοιπόν να αποφορτίσουμε τη σχολική αποτυχία και να μην την συνδέουμε απαραίτητα με τυχόν αποτυχία στη ζωή.

4.3 Μήπως το σχολείο μένει έξω από τη ζωή;

Τα τελευταία χρόνια το σχολείο φαίνεται να έχει μείνει μακριά από τα θέματα που απασχολούν τους εφήβους και αυτοί συχνά το κατηγορούν γι' αυτό. Παράλληλα, παρατηρείται μια αυξανόμενη τάση βίας στα σχολεία, η οποία σχετίζεται με την αύξηση της βίας στην κοινωνία γενικότερα. Ιδιαίτερα σε ορισμένες περιοχές οι οποίες χαρακτηρίζονται ως κοινωνικά και οικονομικά υποβαθμισμένες, παρατηρείται η τάση αναπαραγωγής (μίμησης) αντικοινωνικών προτύπων που υπάρχουν στο συγκεκριμένο περιβάλλον. Ορισμένοι ερευνητές πιστεύουν ότι η βία στο σχολικό χώρο είναι αποτέλεσμα όχι απλώς της απόρριψης, της αδιαφορίας και της έλλειψης επικοινωνίας ανάμεσα στους καθηγητές και στους μαθητές, αλλά και της ανίας που νιώθουν οι μαθητές στη διάρκεια της φοίτησής τους στο σχολείο. Αντίθετα, οι δημιουργικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται ως αποτέλεσμα συνεργασίας και ομαδικής προσπάθειας μαθητών και καθηγητών περιορίζουν σημαντικά την εκδήλωση βίαιης, επιθετικής συμπεριφοράς από τους μαθητές.

Το γενικό κλίμα που επικρατεί σ' ένα σχολείο έχει αποδειχτεί ότι επηρεάζει πολύ την επίδοση, τα επιτεύγματα και τη συμπεριφορά των παιδιών. Οι μαθητές που χαρακτηρίζονται αβασάνιστα μερικές φορές ως ταραξίες συχνά νιώθουν παρείσακτοι και ανεπιθύμητοι στη σχολική κοινότητα, και για το λόγο αυτό αντιδρούν έντονα, βίαια και καταστροφικά. Μ' αυτόν τον τρόπο ανταποδίδουν τα αισθήματα άρνησης και επιθετικότητας που αισθάνθηκαν ότι εισέπραξαν από το προσωπικό του σχολείου. Η αίσθηση ότι οι διδάσκοντες υιοθετούν ιδιαίτερα αυστηρές τιμωρίες και στάσεις απέναντί τους αποτελεί βασικό παράγοντα, που κάνει τους εφήβους να αντιδρούν με οξύτητα και επιθετικότητα.

4.4 Σχολείο και γονείς

Το σχολείο και η οικογένεια συνδέονται στενά με την ανάπτυξη και την εξέλιξη του παιδιού. Είναι θεσμοί διαφορετικοί που δεν αντικαθιστά ο ένας τον άλλο, αλλά αλληλοσυμπληρώνονται, καθώς και οι δύο επιτελούν ένα κοινό έργο από διαφορετική θέση. Όταν ο γονιός και ο δάσκαλος καταφέρνουν να οριοθετούν τους ρόλους τους, επικοινωνούν πιο εύκολα μεταξύ τους και η επιτυχία του παιδιού στο σχολείο τούς κάνει να χαίρονται. Όμως, πολλές φορές, δημιουργείται διάσταση μεταξύ γονέων και δασκάλων, που οφείλεται στη σύγχυση των ρόλων και στις συνέπειες που η σύγχυση αυτή προκαλεί.

Δημιουργείται λοιπόν η ανάγκη συνεχούς ενημέρωσης κι εκπαίδευσης των δύο αυτών συντελεστών. Το σχολείο μπορεί να λειτουργήσει ως κέντρο εκπαίδευσης των γονέων. Σήμερα βλέπουμε να δημιουργούνται στις σχολικές μονάδες ολοένα και περισσότερες **Σχολές Γονέων**. Δίνεται έτσι η ευκαιρία να αποκτήσουν μια νέα οπτική των ψυχολογικών και παιδαγωγικών προβλημάτων που απασχολούν το παιδί τους. Η νέα αυτή σχέση του γονέα με το σχολείο προξενεί στο παιδί ένα αίσθημα ανακούφισης: βλέπει να αλλάζει η στάση των γονιών μέσα από την ενημέρωση και την επικοινωνία και καταλαβαίνει, ιδιαίτερα στην περίπτωση του «προβληματικού» παιδιού, ότι και οι δικές του δυσκολίες μπορούν να αντιμετωπιστούν.

Η εκπαίδευση των γονέων ενισχύει το ρόλο τους και την εκτίμηση που οι γονείς έχουν για τον εαυτό τους. Τους βοηθάει να κατανοήσουν τη σημασία της πρόληψης και να δουν το ζήτημα της ψυχικής και σωματικής αγωγής και υγείας του παιδιού τους στη συνολική του διάσταση. Τους βοηθάει επίσης να αντιληφθούν ότι **η τιμωρία είναι ένα κατασταλτικό μέτρο που δεν επιλύει το πρόβλημα.** Αντίθετα, σε μερικές περιπτώσεις μετατρέπεται σε πρόκληση και ωθεί τα πιο απελπισμένα παιδιά να ριψοκινδυνεύσουν, προκειμένου να την αποφύγουν ή να δοκιμάσουν την αντοχή τους, αν τελικά τους επιβληθεί κάποια ποινή.

Χρήσιμες συμβουλές:

- *Ενωθείτε με άλλους γονείς! Συζητήστε, δικτυωθείτε, αναλάβετε πρωτοβουλίες και δράση σε συνεργασία με άλλους γονείς.*
- *Μιλήστε στα παιδιά σας ανοιχτά για τα ναρκωτικά, το αλκοόλ, το κάπνισμα. Μπορεί να τα βοηθήσετε να αλλάξουν κάποιες απόλυτες ιδέες, που συχνά έχουν οι νέοι, για παράδειγμα ότι «όλοι καπνίζουν, πίνουν, παίρνουν ναρκωτικά», και ενημερώστε τους με ρεαλισμό για ορισμένες επιπτώσεις.*
- *Καλό είναι να είστε δάσκαλοι των παιδιών σας περισσότερο στα ζητήματα της ζωής και λιγότερο στα μαθήματα του σχολείου.*

4.5 Γονείς και επίδοση του παιδιού στο σχολείο

Οι νέοι αισθάνονται καλά, όταν οι γονείς τους δηλώνουν ενδιαφέρον για τη μεταξύ τους σχέση και δείχνουν έμπρακτα ότι έχουν βρει τρόπους να αντλούν ικανοποίηση από τις δικές τους δραστηριότητες στη ζωή. Δημιουργείται έτσι μια οικογενειακή ατμόσφαιρα με λιγότερη φόρτιση και η σχολική επίδοση του παιδιού δεν αποτελεί την κύρια πηγή επιβεβαίωσης της προσφοράς των γονέων. Έχει αποδειχτεί ότι συνήθως τα παιδιά που χαίρονται με τις επιδόσεις τους στο σχολείο έχουν γονείς, οι οποίοι κάνουν πρώτοι αυτό που προσδοκούν να γίνει από τα παιδιά τους. Αντίθετα, η επίδοση του παιδιού στο σχολείο, όταν αποτελεί το επίκεντρο ενασχόλησης της οικογένειας, επιδρά αρνητικά στην αυτοεκτίμηση του παιδιού και το κάνει να αισθάνεται πίεση και αδικία σε βάρος του.

4.6 Οι φίλοι των παιδιών

Τα παιδιά και ειδικά οι έφηβοι έχουν έντονη τάση να συμμορφώνονται προς τη συμπεριφορά της ομάδας των συνομηλίκων τους, αλλά και των ατόμων που θαυμάζουν (τραγουδιστές, αθλητές, είδωλα κτλ). Παράλληλα, γίνεται φανερή η τάση τους για ανεξαρτητοποίηση και αυτονόμηση. Το αποτέλεσμα είναι να μικραίνει η επιρροή της οικογένειας και να αυξάνεται η επίδραση των προτύπων, των φίλων και συνομηλίκων τους. Οι σχέσεις που αναπτύσσει ο έφηβος μέσα στην ομάδα των φίλων και συμμαθητών του είναι πολύ σημαντικές για τον ίδιο και καθορίζουν σε πολλά επίπεδα την πορεία και την εξέλιξή του.

Ορισμένες φορές εμφανίζονται μια σειρά από βίαιες πράξεις σε βάρος ορισμένων, πιο αδύναμων και «μαζεμένων» μαθητών, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται συνθήκες εξαναγκασμού, εξάρτησης και εξουσίας. Σε κάποιες χώρες οι συνθήκες αυτές έχουν οδηγήσει μαθητές σε συμπεριφορές υπερβολικά βίαιες, που τα αποτελέσματά τους είναι τραγικά και φτάνουν ακόμα και σε εγκληματική συμπεριφορά. Στις πιο συνηθισμένες περιπτώσεις όμως οι έφηβοι απλώς δε θέλουν να ξεχωρίζουν από τους υπόλοιπους συνομηλίκους τους. Έτσι, από αίσθημα ντροπής κι αδυναμίας να πουν «όχι», συντάσσονται επιπόλαια σε πράξεις που θεωρούνται αντικοινωνικές ή παραβαίνουν το νόμο (μικροκλοπές, αναγραφή συνθημάτων στους τοίχους, φασαρία στους δρόμους κτλ).

Χρήσιμες συμβουλές:

- *Αν κάτι δεν πάει καλά, επικρίνετε συγκεκριμένη συμπεριφορά ή στάση του παιδιού, μην απορρίψετε το παιδί συνολικά!*
- *Στηρίξτε κι ενθαρρύνετε το παιδί σας να αναπτύξει το δικό του σύστημα αξιών, ώστε να γίνει ικανό να λεει «ΟΧΙ» και να μην παρασύρεται από τις πιέσεις «φίλων».*
- *Συμπαρασταθείτε στο παιδί σας, ώστε να μην καταφεύγει αποκλειστικά στην «αναζήτηση βοήθειας από φίλους», στην «απόσυρση» και στην «αποφυγή του προβλήματος» ως στρατηγικές αντιμετώπισης των προβλημάτων του.*
- *Ενθαρρύνετε τις «θετικές» δραστηριότητες των παιδιών σας, όπως αθλητισμός, χορωδίες, εκδρομές, θεατρικές και άλλες καλλιτεχνικές παραστάσεις κτλ.*

ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Baker, J. A. (1998). Are We Missing the Forest for the Trees? Considering the Social Context of School Violence. *Journal of School Psychology*, 36(1), 29-44.
- Bowen, M. (1972). *Toward A Differentiation of Self in One's Family*. New York: Springer.
- Bowen, M. (1985). *Family Therapy in Clinical Practice*. New York.
- Braet, C. & Verhostadt-Deneve, L.(1998). *Developmental Psychopathology*. Στο, A. Demetriou, W. Doise, C.F.M. VanLieshout, (Eds.) Life-Span *Developmental Psychology*. Chichester: J. Wiley & Sons.
- Chiland, C. (1994). *Το Παιδί Η Οικογένεια Το Σχολείο*. Αθήνα: Πατάκης.
- Cole, E. (1996). "Responding to School Violence: Understanding Today for Tomorrow". *Canadian Journal of School Psychology*, 11(2), 108-116.
- Dallos, R. (1997). *Interactive Stories, Narratives, Family Beliefs and Therapy*. London: Karnak Books.
- Gable, R. A. & Manning, M. L. (1996). "Facing the Challenge of Aggressive Behaviors in Young Adolescents". *Middle School Journal*, January, 19-25.
- Herbert, M. (1994). *Ψυχολογικά Προβλήματα Εφηβικής Ηλικίας* (β' εκδ). Επιμ. Α. Καλαντζή-Αζίζι. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Hope, T.L. & Bierman, K.L. (1998). Patterns of Home and School Behavior Problems in Rural and Urban Settings. *Journal of School Psychology*, 36(1), 45-58.
- Hyman, A. I., & Perone, C. D. (1998). Introduction to the Special Theme Section on School Violence. *Journal of School Psychology*, 36(1), 3-5.
- Juhnke, G. A. (1997). After school violence: an adapted critical incident stress debriefing model for student survivors and their parents. *Elementary School Guidance & Counseling*, 31, 163-170.
- Kavouri, P. (1997). *The Impact Of The School Climate And School Innovativeness On Students' Outcomes*. 7th European Conference for Research on learning and Instruction (August 26-30, 1997, Athens, Greece).

- Kelly, G. (1963). *A Theory of Personality: The Psychology Of Personal Constructs*. New York: W.W Norton.
- McEvoy, A. (1999). The Relevance of Theory to the Safe Schools Movement. *Education and Urban Society*, 31,(3), 275-285.
- Mooij, T. (1998). Pupil-class determinants of aggressive and victim behaviour in pupils. *British Journal of Education Psychology*, 68, 373-385.
- Rigby, K. (1996). *Bulling in Schools*. London & Bristol Pennsylvania: Jesica Kingsley Publishers.
- Stromquist, P. N. & Vigil, D. J. (1996). Violence in Schools in the United States of America: Trends, Causes and Responses. *Prospects*, XXVI, (2), 361-383.
- Weishew, N. & Peng, S. (1993). Variables Predicting Students' Problem Behaviors. *Journal of Educational Research*, 87,(1), 5-17.
- *'Δικαίωμά σου! Ξεναγός Δικαιωμάτων και Υπηρεσιών για Νέους Πολίτες'*. (1998). Αθήνα: Άρσις.
- Ζαφείρης, Α. Ζαφείρη, Ε. Μουζακίτης, Χ. (1999). *Οικογενειακή Θεραπεία. Θεωρία και Πρακτική Εφαρμογή*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κατάκη, Χ. (1995). Το *Μωβ Υγρό*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κατάκη, Χ. (1998). *Οι Τρεις Ταυτότητες της Ελληνικής Οικογένειας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μουσούρου, Λ. (1989). *Κοινωνιολογία της Σύγχρονης Οικογένειας*. Αθήνα: Gutenberg.
- «Ξεκαθαρίστε και αποσαφηνίστε τους μακροχρόνιους στόχους σας». 2000 *Counselling News*, 10, 24-29. Αθήνα.
- Παπαδιώτη-Αθανασίου, Β. (2000). *Οικογένεια και όρια*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Τριανταφύλλου, Τ. (2000). Η σύγχρονη οικογενειακή ζωή και τα προβλήματά της. *Counselling News,* 10, 50-62. Αθήνα.

ΓΡΑΜΜΕΣ ΑΜΕΣΗΣ ΒΟΗΘΕΙΑΣ (SOS) – ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ - ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ

- ***SOS / Μονάδα Επείγουσας Τηλεφωνικής Βοήθειας του ΚΕΘΕΑ*** (Ιατρικές Συμβουλές), τηλ. **175.**
- ***Γραμμή Κοινωνικής Βοήθειας του Εθνικού Οργανισμού Πρόνοιας (Ε.Ο.Π.)*** σε όλη την Ελλάδα, τηλ. **197.**
- ***Ανοιχτή Γραμμή / Μονάδα Απεξάρτησης Τοξικομανών – Αλκοολικών,*** τηλ. 3617089.
- ***Τμήμα Ανοικτής Τηλεφωνικής Γραμμής 18 Άνω,*** τηλ. 3617098.
- ***"Γραμμή Ελπίδας" της Αντικαρκινικής Εταιρείας,*** τηλ. 3802800.
- ***Γραμμή Βοήθειας για θέματα AIDS*** (Νοσοκ. Συγγρού), τηλ. 7222222.
- Γραμμή SOS Ομάδας Ψυχιάτρων, τηλ. 3310310, 3310311, 3220024.
- ***ΙΚΠΙ:***
  - ***Εθιστικές Ουσίες,*** τηλ. 090/252855.
  - ***Ψυχική Υγεία,*** τηλ. 090/252856.
  - ***Οικογενειακός Προγραμματισμός,*** τηλ. 090/252853.
- ***Κέντρο Άμεσης Ψυχολογικής Υποστήριξης,*** τηλ. 8840712.
- ***Μονάδα Τηλεφωνικής Βοήθειας,*** τηλ. 8556600.
- ***Κέντρο Ημέρας,*** τηλ. 8659000.

ΑΛΛΕΣ ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ:

Άμεση Δράση Αστυνομίας	**100**
Πυροσβεστική	**199**
Άμεση Βοήθεια Τηλεϊατρικής	**68 01 555**
Συμβουλευτικός Σταθμός AIDS	**72 22 222**
Κέντρο Δηλητηριάσεων	**77 93 777**
Γιατροί SOS	**32 20 015 / 32 20 024 / 32 20 046**

ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΗΛΕΦΩΝΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΙΣΩΣ ΣΑΣ ΦΑΝΟΥΝ ΧΡΗΣΙΜΑ !!

ΝΟΜΙΚΗ ΒΟΗΘΕΙΑ – ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Διεύθυνση Πρόληψης και Καταστολής της Εγκληματικότητας Ανηλίκων, Σταδίου 60, ΑΘΗΝΑ, τηλ. 3244180.

ΦΟΡΕΙΣ ΠΟΥ ΠΡΟΣΦΕΡΟΥΝ ΝΟΜΙΚΗ ΒΟΗΘΕΙΑ ΣΕ ΝΕΟΥΣ ΜΕ ΕΘΕΛΟΝΤΕΣ ΔΙΚΗΓΟΡΟΥΣ:

- ***Εταιρεία Προστασίας Ανηλίκων***
  ΑΘΗΝΑ: (σε συνεργασία με την Εισαγγελία Ανηλίκων), Σωκράτους 65, τηλ. 5223290,
  ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: (σε συνεργασία με το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο), Γρ. Ξενοπούλου 56, τηλ. 835254.
- ***Άρσις, Εταιρεία Κοινωνικής Υποστήριξης Νέων***-Κέντρα Υποστήριξης Νέων.
  ΑΘΗΝΑ: Ισαύρων 48 - Εξάρχεια, τηλ. (01) 3303369,
  ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Βενιζέλου 56, τηλ. (031) 256237,
  ΒΟΛΟΣ: Ανθίμου Γαζή και Ροζού, τηλ. (0421) 23110
- ***Πανεπιστήμιο Αθήνας, Γραφείο Νομικής και Κοινωνικής Αρωγής*** (σε συνεργασία με το Δικηγορικό Σύλλογο Αθήνας).
  ΑΘΗΝΑ: Καπλανών 6, τηλ. 3619219, 3619221

ΚΡΑΤΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΟΙ ΟΠΟΙΕΣ

α) ασχολούνται με τους νέους που παραβιάζουν το νόμο και
β) προσφέρουν προστασία σε νέους που παραβιάζονται τα δικαιώματα τους

- ***Υπουργείο Δικαιοσύνης*** - Διεύθυνση Πρόληψης Εγκληματικότητας και Σωφρονιστικής Αγωγής Ανηλίκων.
  ΑΘΗΝΑ: Μεσογείων 96, τηλ 7713631, 7711962
- ***Υπουργείο Δικαιοσύνης*** - Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων (στα Δικαστήρια Ανηλίκων σε όλη την Ελλάδα).
  ΑΘΗΝΑ: Σταδίου 65 - Ειρηνοδικείο, τηλ. 3240265.
  ΠΕΙΡΑΙΑΣ: Τσαμαδού 43, τηλ. 4173659, 4112410.
  ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: 26ης Οκτωβρίου 3 - Δικαστικό Μέγαρο.
  ΒΟΛΟΣ: Δικαστικό Μέγαρο - Ιωλκού και Γαλλίας, τηλ. (0421) 22748, 72651

- *Εταιρεία Προστασίας Ανηλίκων*
  ΑΘΗΝΑ: Σωκράτους 65, τηλ. 5223290.
  ΠΕΙΡΑΙΑΣ: Μαυρογένους 12 - Καμίνια, τηλ. 4203677, 4203271.
  ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Γρ. Ξενόπουλου 18 (περιοχή Ανάληψης), τηλ. 869150, 869551, 835254.
  ΒΟΛΟΣ: Τ. Οικονομάκα και Κ. Καρτάλη, τηλ. 39928.
- *Εισαγγελία Ανηλίκων*
  ΑΘΗΝΑ: πρώην Σχολή Ευελπίδων - Κτίριο 16, τηλ. 8827993,
  ΠΕΙΡΑΙΑΣ: Φίλωνος και Σκουζέ, τηλ. 4186001,
  ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: 26ης Οκτωβρίου 3 - Δικαστικό Μέγαρο, τηλ. 522021.
- *Διεύθυνση Ασφαλείας Αττικής – Τμήμα Ανηλίκων*
  ΑΘΗΝΑ: Λεωφ. Αλεξάνδρας 173, τηλ. 6464925, 6447687.

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΣΤΗΡΙΞΗ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

ΚΡΑΤΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΠΟΥ ΠΡΟΣΦΕΡΟΥΝ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΣΤΗΡΙΞΗ ΣΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΙΑ:

- *Εταιρεία Προστασίας Ανηλίκων.*
- *Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας (Ε.Ο.Π.)* σε όλη την Ελλάδα
  Γραμμή SOS, τηλ. 197,
  ΑΘΗΝΑ – ΠΕΙΡΑΙΑΣ - Κεντρικό, Δ/νση Εσωτερικής Πρόνοιας, Υπατίας 6, τηλ. 3250524-9.
- *Π.Ι.Κ.Π.Α.*, Επείγουσα Κοινωνική Βοήθεια, ΑΘΗΝΑ, Α. Τσόχα 5, τηλ. 6423144.
- *Κέντρα Φροντίδας Οικογένειας (Κ.Ε.Φ.Ο.).*

ΑΘΗΝΑ

Κεντρικό, Λεωφ. Συγγρού 352 - Π. Φάληρο, τηλ. 9420049.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ:

ΚΑΡΕΑ: Λεωφ. Καρέα και Δάφνης, τηλ. 7661263,
ΠΕΡΑΜΑΤΟΣ: Καποδιστρίου και Ηπείρου, τηλ. 4410961,
ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ: Σικελιανού 15, τηλ. 5711109,
ΤΑΥΡΟΥ: Νοταρά 28, τηλ. 3463116,
ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ: Γαληνού και Αγίας Όλγας, τηλ. 2799967,
ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ: Κουντουριώτου και Παπαφλέσσα, τηλ. 4614083,
ΑΓ. ΣΩΣΤΗ: Κριναγόρου13, τηλ. 9010136.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΚΑΛΑΜΑΡΙΑ: Τέρμα Φοίνικα, τηλ. 472811,
ΑΞΙΟΥ: Δ. Γαλανάκη 1 - Ξηροκρήνη, τηλ. 514577,
ΠΟΛΙΧΝΗ: Αγ. Παντελεήμονος 10, τηλ. 650381,
ΣΥΚΙΕΣ: Ιωάννου Μιχαήλ 8, τηλ. 610836,
ΤΟΥΜΠΑ: Δορυλαίου 34, τηλ. 912578.

ΒΟΛΟΣ

ΧΙΛΙΑΔΟΥ: Γ. Δήμου και Τριανταφυλλίδη, τηλ. 48351,
ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ: Καισαρείας 27, τηλ. 84444,
ΑΓΙΟΥ ΑΝΔΡΕΟΥ: Ορφανοτροφείου 6, τηλ. 24016.

ΜΗ ΚΡΑΤΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΠΟΥ ΠΡΟΣΦΕΡΟΥΝ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΣΤΗΡΙΞΗ ΣΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΙΑ:

- ***Άρσις, Εταιρεία Κοινωνικής Υποστήριξης Νέων - Κέντρα Υποστήριξης Νέων:***
  ΑΘΗΝΑ: Ισαύρων 48 - Εξάρχεια, τηλ. 3303369,
  ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Βενιζέλου 56, τηλ. 256237,
  ΒΟΛΟΣ: Ανθίμου Γαζή και Ροζού, τηλ. 23110.
- ***"ΡΟΤΑ" Κέντρο Υποστήριξης και Πληροφόρησης Νέων.***
  ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Γρ. Ξενοπούλου 18, τηλ. 869150 – 869151-835254.
- ***Διεθνής Κοινωνική Υπηρεσία.***
  ΑΘΗΝΑ: Μαντζάρου 6, τηλ. 3636191,3617710.
- ***Κέντρο Μελέτης και Πρόληψης της Κακοποίησης και Παραμέλησης του Παιδιού.***
  ΑΘΗΝΑ: Φωκίδος 7, τηλ. 7793648.
- ***Εταιρεία Οικογενειακού Προγραμματισμού.***
  ΑΘΗΝΑ: Σόλωνος 121, τηλ. 3606390.
- ***Κέντρο Μέριμνας Οικογένειας και Παιδιού.***
  ΠΕΙΡΑΙΑΣ - ΠΕΡΑΜΑ: Ελευθερίας 2, τηλ. 4410409.
- ***Κέντρο Συμπαράστασης Οικογένειας Ιεράς Μητροπόλεως Δημητριάδος Βόλου.***
  ΒΟΛΟΣ: Κ. Καρτάλη 227, τηλ. 28833.
- ***Συμβουλευτικός Σταθμός Προβλημάτων Εφηβείας Ιεράς Μητροπόλεως Δημητριάδος Βόλου.***
  ΒΟΛΟΣ: Κ. Καρτάλη 20 και Γαζή, τηλ. 28833.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ:

Σε όλους σχεδόν τους Δήμους λειτουργούν κέντρα που προσφέρουν υπηρεσίες συμβουλευτικής για νέους.

ΑΘΗΝΑ – ΠΕΙΡΑΙΑΣ

ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ/ Κεντρική Κοινωνική Υπηρεσία. Χαλκοκονδύλη 33, τηλ. 5243448,

1° Διαμέρισμα – Πολιτιστικό Κέντρο Εξαρχείων, τηλ. 3835541

2° Διαμέρισμα – Πολιτιστικό Κέντρο Νέου Κόσμου, τηλ. 9247036,

3° Διαμέρισμα – Πολιτιστικό Κέντρο Κάτω Πετραλώνων, τηλ. 3420146,

4° Διαμέρισμα – Πολιτιστικό Κέντρο Ακαδημίας Πλάτωνος, τηλ. 5148852,

5° Διαμέρισμα – Πολιτιστικό Κέντρο Γκράβας, τηλ. 2010985.

ΔΗΜΟΣ ΑΓ. ΒΑΡΒΑΡΑΣ, Κοινωνική Υπηρεσία, Αριστομένους 10-12, τηλ. 5395306.

ΔΗΜΟΣ ΑΓ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ, Κοινωνική Υπηρεσία, Μεσογείων 463, τηλ. 6016801-2.

ΔΗΜΟΣ ΑΓ. ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ, Κοινοτικό Εργαστήρι Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Λεωφ. Δημοκρατίας και Μέρλα, τηλ. 2617990.

ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΑΛΕΩ: - Κοινωνική Υπηρεσία, Ιερά Οδός (Δημαρχείο), τηλ. 5314771 - Συμβουλευτικός Σταθμός, Δελφών και Ταμπάζη, τηλ. 5982810, 5310542.

ΔΗΜΟΣ ΑΝΩ ΛΙΟΣΙΩΝ: Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας, Πλατεία Ηρώων, τηλ. 2474845-9.

ΔΗΜΟΣ ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗΣ: Κέντρο Πρόληψης Ναρκωτικών, Κύπρου 97 και Χρυσοστόμου Σμύρνης, τηλ. 9961000.

ΔΗΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ: Κοινωνική Υπηρεσία, Καραολή και Δημητρίου 24, τηλ. 9610353.

ΔΗΜΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΥ: Συμβουλευτικός Σταθμός Οικογένειας, Ιάσωνος Μαράτου 26 και Ευρυνώμης, τηλ. 7793622, 7488382.

ΔΗΜΟΣ ΗΛΙΟΥΠΟΛΗΣ: Κοινωνική Υπηρεσία, Σοφοκλή Βενιζέλου και Πρωτόπαππα, τηλ. 9940274.

ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ: Συμβουλευτικό Κέντρο Οικογένειας – Τμήμα Εφήβων, Ανδρομάχης 100, τηλ. 9532718-9.

ΔΗΜΟΣ ΚΕΡΑΤΣΙΝΙΟΥ: Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας και Προληπτικής Ιατρικής - Συμβουλευτικός Σταθμός, Ελ. Βενιζέλου 123

και Μοναστηρίου, τηλ. 4615247, 4614172.
ΔΗΜΟΣ ΚΗΦΙΣΙΑΣ: Κέντρο Κοινωνικής Πολιτικής, Διονύσου 73 και Γορτυνίας, τηλ. 6231238, Κέντρο Νεότητας, 1η Μάη και Μαρίνου Αντύπα, τηλ. 8019633.
ΔΗΜΟΣ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ: Κοινωνική Υπηρεσία/ ατροπαιδαγωγική Μονάδα/ nfo-club για νέους, Γρηγορίου Λαμπράκη 233, τηλ. 4964686.
ΔΗΜΟΣ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ: Κέντρο Ψυχοκοινωνικής Στήριξης, Φειδίου 9, τηλ. 8025903, Κέντρο Οικογενειακού Προγραμματισμού 8027639, Δημοτικά Πολυιατρεία, Νικολάου Πλαστήρα 17, τηλ. 8067492.
ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ: Κοινωνική Υπηρεσία, Αγίου Γεωργίου 40, τηλ. 2790115.
ΔΗΜΟΣ ΝΕΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ: Κοινωνική Υπηρεσία, Στέλιου Καραγιώργη 2, τηλ. 2777511, Στέκι Νεολαίας, Πολυτεχνείου και Πράσινου Λόφου, τηλ. 2846108-9, ΔΗΜΟΣ ΝΙΚΑΙΑΣ, Κέντρο Πρόληψης της Εξάρτησης, Βοσπόρου 2, τηλ. 4912187.
ΔΗΜΟΣ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ: Οργανισμός Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Μαδήτου 9, τηλ. 5740201-9 εσωτ.69.
ΔΗΜΟΣ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΗΣ: Συμβουλευτικός Σταθμός, Αγίου Δημητρίου και Αθ. Διάκου 88, τηλ. 5059604.
ΔΗΜΟΣ ΠΕΥΚΗΣ: Κέντρο Νεότητας, Λεωφ. Ειρήνης 20, τηλ. 8068044.
ΔΗΜΟΣ ΥΜΗΤΤΟΥ: Κεντρικό Εργαστήρι Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Πλατεία Ηρώων, τηλ. 7661655.
ΔΗΜΟΣ ΧΑΪΔΑΡΙΟΥ: Κοινωνική Υπηρεσία, Καρδίτσης 5, τηλ. 5821540, Ψυχοκοινωνική Μέριμνα, Αγωνιστών Στρατοπέδου Χαϊδαρίου και Διογένους 1, τηλ. 5321294.
ΔΗΜΟΣ ΧΑΛΑΝΔΡΙΟΥ: Κοινωνική Υπηρεσία, Μεσολογγίου 2, τηλ. 6855898.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΔΗΜΟΣ ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΩΝ: Ψυχοκοινωνικό Κέντρο Αμπελώνων, Πατρ. Γρηγορίου Ε12, τηλ. 721840.
ΔΗΜΟΣ ΕΥΟΣΜΟΥ: Κέντρο Οικογένειας, Π. Μελά24, τηλ. 769919.
ΔΗΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ: Συμβουλευτικός Σταθμός, Δωδεκανήσου 6, τηλ. 555074.
ΔΗΜΟΣ ΣΥΚΕΩΝ: Συμβουλευτικός Σταθμός, Ε. Βενιζέλου 86, τηλ. 627200.

ΒΟΛΟΣ

ΔΗΜΟΣ ΒΟΛΟΥ: Κοινωνική Υπηρεσία Δημοτικού Οργανισμού Υγείας και Κοινωνικών Θεμάτων (ΔΟΥΚ), Μεταμορφώσεως και Τριανταφυλλίδη, τηλ. 71644.

ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ: Κοινωνική Υπηρεσία Δημοτικού Οργανισμού Παρέμβασης και Υγείας (ΔΟΚΠΥ), Φιλαδέλφειας 98, τηλ. 82158.

ΔΗΜΟΣ ΙΩΛΚΟΥ: Συμβουλευτικός Σταθμός, τηλ. 71390.

ΔΗΜΟΣ Ν. ΑΓΧΙΑΛΟΥ: Κέντρο Ιατρικής Πρόληψης - Πρόνοιας/ Συμβουλευτικός Σταθμός, τηλ. 77019.

ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

ΚΕΝΤΡΑ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

ΑΘΗΝΑ – ΠΕΙΡΑΙΑΣ

- ***Κέντρο Κοινοτικής Ψυχικής Υγιεινής Βύρωνα – Καισαριανής,*** Δήλου 14, ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ, τηλ. 7640111, 7644705,7662247.
- ***Κέντρο Ψυχικής Υγείας Περιστερίου,*** Πλούτωνος 19 και Ηφαίστου, ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ, τηλ. 5756226, 5756401, 5756664.
- ***Κέντρο Ψυχικής Υγείας Χαλανδρίου,*** Μεσογείων και Ζαλόγγου 6, ΑΓ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ, τηλ. 6015079, 6016030.
- ***Κοινοτικό Κέντρο Ψυχικής Υγείας Παγκρατίου*** Τμήμα Ενηλίκων, Φερεκύδου 5, ΠΑΓΚΡΑΤΙ, τηλ. 7016611, Τμήμα Παιδιών και Εφήβων, Φερεκύδου 1, ΠΑΓΚΡΑΤΙ, τηλ. 7519550.
- ***Κέντρο Ψυχικής Υγείας Αθηνών,*** Υπηρεσία Κοινωνικής Ψυχιατρικής Ενηλίκων, Ιουλιανού 18 και Μαυροματαίων, ΑΘΗΝΑ, τηλ. 8210222, Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία, Ζαΐμη 2, ΑΘΗΝΑ, τηλ. 3844733.
- ***Κέντρο Ψυχικής Υγείας Αιγάλεω,*** Σούτσου 4 - Πλατεία Δαβάκη, τηλ. 5449898.
- ***Κέντρο Ψυχικής Υγείας Πειραιά,*** Μπουμπουλίνας 15, τηλ. 4170546.
- ***Κέντρο Ψυχικής Υγείας Δραπετσώνας*** – Κερατσινίου, ΔΡΑΠΕΣΤΩΝΑ: Ελ. Βενιζέλου και Ανδριανού 1, τηλ. 4630100, 4630134.
- ***Μονάδα Κοινοτικής Παιδοψυχιατρικής,*** ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΟΙ: Στυλ. Λαΐου 13 και Σιθωνίας, τηλ. 6461791.
- ***Τμήμα Ψυχιατρικής Εφήβων και Νέων,*** ΑΘΗΝΑ: Μεσογείων 154, τηλ. 7480901.

- ***Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο Νέας Σμύρνης,*** 2ας Μαΐου 5, τηλ. 9323493.
- ***Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο Νέου Ηρακλείου,*** Σωκράτους 12, τηλ. 2816598.
- ***Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο Νέου Ψυχικού,*** Γαρέφη 4, τηλ. 6873442-3.
- ***Ψυχοκοινωνικό Κέντρο Αιγινήτειου Νοσοκομείου,*** ΠΑΠΑΓΟΥ: Αργυροκάστρου και Ιωνίας, τηλ. 6537237.
- ***Κέντρο Παιδοψυχιατρικής Υγιεινής Ι.Κ.Α.,*** ΕΞΑΡΧΕΙΑ: Αραχώβης 19 και Ιπποκράτους, τηλ. 3604929, 3604919.
- ***Κέντρο Ψυχοκοινωνικής Υποστήριξης Βοτανικού,*** Ελασιδών 30 και Κωνσταντινουπόλεως, τηλ. 3424024.
- ***Κέντρο Ψυχοκοινωνικής Υποστήριξης Ζεφυρίου,*** Εθν. Μακαρίου 2, τηλ. 2682685, 2684194.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

- ***Κέντρο Ψυχικής Υγείας Κεντρικού Τομέα,*** Τσιμισκή και Κομνηνών 15, τηλ. 270036, 268841.
- ***Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής Δυτικού Τομέα,*** ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΟΙ: Πατρ. Γρηγορίου Ε' 4, τηλ. 726918.
- ***Κέντρο Ψυχικής Υγείας Βορειοδυτικού Τομέα,*** ΣΥΚΙΕΣ: Στ. Παπαδοπούλου 20, τηλ. 629159, 629310.
- ***Κέντρο Ψυχικής Υγείας Νοτιοδυτικού Τομέα,*** ΝΕΑΠΟΛΗ: Λαγκαδά 112, τηλ. 548583.
- ***Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής,*** Καυτατζόγλου 36 και Παπάφη, τηλ. 845130-1, 845900.
- ***Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο,*** Γιαννιτσών 52 και Αγίων Πάντων, τηλ. 554031-2.
- ***Κέντρο Παιδοψυχικής Υγιεινής Ι.Κ.Α.,*** ΠΥΛΗ ΑΞΙΟΥ: Πολυτ\εχνείου 1 τηλ. 521800.

ΒΟΛΟΣ

- ***Κέντρο Ψυχικής Υγείας,*** Νικοτσάρα 20, τηλ. 32431, 36811.
- ***Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής,*** Κοραή 74, τηλ. 38608.
- ***Κοινωνική Υπηρεσία Κέντρου Υγείας Βελεστίνου,*** τηλ. (0425) 23111, 22222.
- ***Κοινωνική Υπηρεσία Κέντρου Υγείας Ζαγοράς,*** τηλ. (0426) 22991, 22222.
- ***Κοινωνική Υπηρεσία Κέντρου Υγείας Αλμυρού,*** τηλ. 23991.
- ***Κοινωνική Υπηρεσία Γενικού Νομαρχιακού Νοσοκομείου Βόλου,*** τηλ. 39225, 27531.

ΦΟΡΕΙΣ ΠΟΥ ΠΡΟΣΦΕΡΟΥΝ ΒΟΗΘΕΙΑ ΣΤΗΝ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΙΑ ΝΕΟΥΣ

- ***Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης / Μονάδα Προώθησης της Απασχόλησης***
  ΑΘΗΝΑ: Αχαρνών 417, τηλ. 2584803-4.
- ***Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς / Κέντρα Πληροφόρησης Νέων,***
  ΑΘΗΝΑ: Ακαδημίας 6, τηλ. 3644168, 3644044,
  ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Τσιμισκή 103, τηλ. 257130.
- ***Κέντρο Ανάπτυξης Αθηνών του Δήμου Αθηναίων,***
  Φαβιέρου 5 και Μάγιερ, τηλ. 5221047, 5222742.
- ***Στέκι Νέων Δήμου Νέας Ιωνίας Βόλου, Πλατεία Τσιγάντε,***
  τηλ. 82158.
- ***Άρσις, Εταιρεία Κοινωνικής Υποστήριξης Νέων - Κέντρα Υποστήριξης Νέων:***
  ΑΘΗΝΑ: Ισαύρων 48, Εξάρχεια, τηλ. 3303369,
  ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Βενιζέλου 56, τηλ. 256237,
  ΒΟΛΟΣ: Ανθίμου Γαζή και Ροζού, τηλ. 23110.
- ***Κέντρο Έρευνας για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.),***
  ΑΘΗΝΑ: Μουσαίου 2 - ΠΛΑΚΑ, τηλ. 3218044, 3311856 (Συμβουλευτική για θέματα εργασίας πάνω από 16 ετών).
- ***ΕΟΜΜΕΧ***
  ΑΘΗΝΑ: Ξενίας 16, τηλ. 7794229, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ,
  Θ. Σοφούλη 62Α , τηλ. 421721,421701.
- ***Σύνδεσμος Βιομηχανιών Θεσσαλίας και Κεντρικής Ελλάδος***
  ΒΟΛΟΣ: Ελ. Βενιζέλου 4, τηλ. 28111.
- ***Κέντρο Επιχειρηματικής Πολιτιστικής Ανάπτυξης (Κ.Ε.Π.Α.)***
  ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Ανδριανουπόλεως 22 – Καλαμαριά, τηλ. 480000.

ΣΤΗΡΙΞΗ ΝΕΩΝ ΠΟΥ ΒΡΙΣΚΟΝΤΑΙ ΣΤΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΤΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΑΓΩΓΗΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

ΦΟΡΕΙΣ ΠΟΥ ΠΡΟΣΦΕΡΟΥΝ ΣΤΗΡΙΞΗ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ Η ΤΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΠΟΦΥΛΑΚΙΣΗ

- ***Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης / Διεύθυνση Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων και Μονάδα Προώθησης της Απασχόλησης,***
  ΑΘΗΝΑ: Αχαρνών 417, τηλ. 2584803-4 (Οργάνωση εκπαιδευτικών και ψυχαγωγικών προγραμμάτων στις φυλακές ενηλίκων και τα σωφρονιστικά καταστήματα και παροχή βοήθειας για την αναζήτηση εργασίας μετά την αποφυλάκιση).

- ***Νομαρχιακή Επιτροπή Λαϊκής Επιμόρφωσης Μαγνησίας (ΝΕΛΕ ΒΟΛΟΥ),***
  ΒΟΛΟΣ: Ξενοφώντος 1, τηλ. 70940 (Οργάνωση εκπαιδευτικών και δημιουργικών δραστηριοτήτων στο Σωφρονιστικό Κατάστημα Ανηλίκων Κασσαβέτειας και στο ίδρυμα Αγωγής Ανηλίκων Βόλου).
- ***Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς / Διεύθυνση Κοινωνικής Πολιτικής,***
  ΑΘΗΝΑ: Αχαρνών 417, τηλ. 2530805, 2530949 (Οργάνωση προγραμμάτων επιμόρφωσης στα Σωφρονιστικά Καταστήματα Ανηλίκων).
- ***Εταιρεία Προστασίας Αποφυλακιζομένων***
  ΑΘΗΝΑ: Ειρηνοδικείο, Σταδίου 65, Πλ. Ομόνοιας, τηλ. 3243559,
  ΠΕΙΡΑΙΑΣ: Γούναρη 31-33, τηλ. 4174148,
  ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Δικαστικό Μέγαρο, τηλ. 522021, εσωτ.547.
- ***Γραφείο Εξυπηρέτησης Αποφυλακισμένων και Απεξαρτημένων***
  (Δήμος Θεσσαλονίκης σε συνεργασία με το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο), Δωδεκανήσου 6,
  ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: τηλ. 555053, 528483.
- ***Άρσις, Εταιρεία Κοινωνικής Υποστήριξης Νέων***
  (Επισκέψεις εθελοντών και εργαστήρια ελεύθερου χρόνου στα Ιδρύματα και στα Σωφρονιστικά Καταστήματα Αθήνας και Βόλου, προσωπική στήριξη και συμβουλευτική στην αναζήτηση εργασίας μετά τον εγκλεισμό στα Κέντρα Υποστήριξης Νέων),
  ΑΘΗΝΑ: Ισαύρων 48 - Εξάρχεια, τηλ. 3303369,
  ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Βενιζέλου 56, τηλ. 256237, ΒΟΛΟΣ, Ανθίμου Γαζή και Ροζού, τηλ. 23110.
- ***Διεθνής Αμνηστία***
  ΑΘΗΝΑ: Σίνα 30, τηλ. 3600628, 3631532, 3638016,
  ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Δελμούζου 7, τηλ. 257276, 286583, ΒΟΛΟΣ, Τρικούπη 11, τηλ. 32735.
- ***Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου,***
  ΑΘΗΝΑ: Λυκαβηττού 1Γ, τηλ. 3637455, 3613527.
- ***Ιατρικό Κέντρο Αποκατάστασης Θυμάτων Βασανιστηρίων,***
  ΑΘΗΝΑ: Λυκαβηττού 9, τηλ. 3604967, 3646807, 3643792,
  ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Αναγεννήσεως 13, τηλ. 257429.
- ***Αρχιεπισκοπή Αθηνών / Γραφείο Στήριξης Αποφυλακισμένων,***
  ΑΘΗΝΑ: Αγ. Φιλοθέης 19, τηλ. 3237654.

ΓΡΑΜΜΕΣ ΑΜΕΣΗΣ ΒΟΗΘΕΙΑΣ (SOS) – ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ - ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ

- ***SOS / Μονάδα Επείγουσας Τηλεφωνικής Βοήθειας του ΚΕΘΕΑ*** (Ιατρικές Συμβουλές), τηλ. **175.**
- ***Γραμμή Κοινωνικής Βοήθειας του Εθνικού Οργανισμόου Πρόνοιας (Ε.Ο.Π.)*** σε όλη την Ελλάδα τηλ. **197.**
- ***Ανοιχτή Γραμμή / Μονάδα Απεξάρτησης Τοξικομανών – Αλκοολικών,*** τηλ. 3617089.
- ***Τμήμα Ανοικτής Τηλεφωνικής Γραμμής 18 Άνω,*** τηλ. 3617098.
- ***"Γραμμή Ελπίδας" της Αντικαρκινικής Εταιρείας,*** τηλ. 3802800.
- ***Γραμμή Βοήθειας για θέματα AIDS*** (Νοσοκ. Συγγρού), τηλ. 7222222.
- Γραμμή SOS Ομάδας Ψυχιάτρων, τηλ. 3310310, 3310311, 3220024.
- ***ΙΚΠΙ:***
  - ***Εθιστικές Ουσίες,*** τηλ. 090/252855.
  - ***Ψυχική Υγεία,*** τηλ. 090/252856.
  - ***Οικογενειακός Προγραμματισμός,*** τηλ. 090/252853.
- ***Κέντρο Άμεσης Ψυχολογικής Υποστήριξης,*** τηλ. 8840712.
- ***Μονάδα Τηλεφωνικής Βοήθειας,*** τηλ. 8556600.
- ***Κέντρο Ημέρας,*** τηλ. 8659000.

ΑΛΛΕΣ ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ:

Άμεση Δράση Αστυνομίας	**100**
Πυροσβεστική	**199**
Άμεση Βοήθεια Τηλεϊατρικής	**68 01 555**
Συμβουλευτικός Σταθμός AIDS	**72 22 222**
Κέντρο Δηλητηριάσεων	**77 93 777**
Γιατροί SOS	**32 20 015 / 32 20 024 / 32 20 046**

ΦΟΡΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΤΗΡΙΞΗ ΑΤΟΜΩΝ ΠΟΥ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΥΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ ΑΠΟ ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΛΚΟΟΛ

ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

ΑΘΗΝΑ

- "***ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ***" /Κέντρο Ενημέρωσης,
  ΑΘΗΝΑ: Βαλτετσίου 37, τηλ. 33000751.
- "***ΔΙΑΒΑΣΗ***" / Κέντρο Ενημέρωσης,
  ΑΘΗΝΑ: Σταυροπούλου 15, τηλ. 8626761.
- "ΣΤΡΟΦΗ" / Κέντρο Ενημέρωσης,
  ΑΘΗΝΑ: Μαγνησίας 28, τηλ. 8820227.

- ***ΚΕΝΤΡΟ ΠΟΛΛΑΠΛΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ,***
  ΑΘΗΝΑ: Βαλτετσίου 60, τηλ. 3647700, 3300058.
- "***ΠΗΓΑΣΟΣ***", Κινητή Μονάδα Ενημέρωσης που επισκέπτεται όλες τις πόλεις της Ελλάδας μετά από πρόσκληση, τηλ. 9241993-6.
- ***ΚΕΘΕΑ / Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων,***
  ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΓΡΑΦΕΙΑ
  ΑΘΗΝΑ: Σορβόλου 24 – Μετς, τηλ. 9241993-6.
- ***18 ΑΝΩ, Θεραπευτική Κοινότητα Ψυχιατρικού Νοσοκομείου Αττικής:***

1. ***Συμβουλευτικός Σταθμός,*** Ασκληπιού 19, Αθήνα, τηλ. 3614242, 3611803.
2. ***Τμήμα Εφήβων – Νέων,*** Ασκληπιού 19, Αθήνα, τηλ. 3638833, 3638895 (Ανοιχτό πρόγραμμα για εφήβους και νέους που έχουν υποστήριξη από άτομα του περιβάλλοντός τους).
3. ***Τμήμα Οικογενειακής Συμβουλευτικής και Θεραπείας,*** Μάρνης 30, Αθήνα, τηλ. 5234376, 5234737 (Ατομικές και ομαδικές συναντήσεις με εξαρτημένους χρήστες και το στενό συγγενικό τους περιβάλλον.
4. ***Ξενώνας Εξαρτημένων Γυναικών,*** Ταϋγέτου 21, Π. Ψυχικό.

- ***Πρόγραμμα ΝΟΣΤΟΣ***
  Κέντρο Ενημέρωσης Πειραιά, Ζωσιμάδων 34, ΠΕΙΡΑΙΑΣ, τηλ. 4220708, Κέντρο Ενημέρωσης Ηρακλείου Κρήτης, Μίνωος και Αρχαγγέλου, ΘΕΡΙΣΣΟΣ, τηλ. 081-261026.
- ***Πρόγραμμα "ΦΙΛΗΜΩΝ"*** (της Ευαγγελικής Εκκλησίας), Θεραπευτική Κοινότητα, Ελευθερίου Βενιζέλου 59 και Προύσσης 12 – Κάτω Πεύκη, ΑΘΗΝΑ, τηλ. 8025811.
- "***Ανώνυμοι Αλκοολικοί***", Ερατοσθένους 13, Παγκράτι, ΑΘΗΝΑ, τηλ. 7011977.
- ***Πρόγραμμα "ΘΗΣΕΑΣ"***, Αραπάκη 33 – Καλλιθέα, ΑΘΗΝΑ, τηλ. 9587117.
- ***Κέντρο Ενημέρωσης και Έρευνας για τις Εξαρτήσεις,*** Δήμος Νέου Ηρακλείου – Σαλαμίνας και Ελευσινίων 7, ΝΕΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ, τηλ. 2840899.
- ***Κέντρο Πρόληψης κατά της Εξάρτησης,*** Βοσπόρου 12, ΝΙΚΑΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ, τηλ. 4912187.
- ***Κέντρο Σωματικής Αποτοξίνωσης,*** ΡΑΦΗΝΑ ΑΤΤΙΚΗΣ, τηλ. 0294-23080.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

"***ΙΘΑΚΗ***"/ Κέντρο Ενημέρωσης, Ευριπίδου 16, τηλ. 270110.

ΒΟΛΟΣ

"***ΕΞΟΔΟΣ***" / Κέντρο Ενημέρωσης, Προύσσης και Μυριοφύτου, τηλ. 80246.

ΟΚΑΝΑ (ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ)

ΚΕΝΤΡΑ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΟΚΑΝΑ ΚΑΙ ΔΗΜΩΝ-ΝΟΜΑΡΧΙΩΝ

ΑΘΗΝΑ

1. ***Δημοτική Επιχείρηση Ανάπτυξης Δήμου Ζωγράφου,*** Ανακρέοντος 60, τηλ. 7705568.
2. ***Τέσσερα Κέντρα Πρόληψης*** (1ο, 2ο, 3ο, 5ο Διαμέρισμα), τηλ. 7221707.
3. ***Κέντρο Πρόληψης – Πληροφόρησης Δήμου Περιστερίου,*** Δωδεκανήσου 97Α, τηλ. 5775971.
4. ***Κέντρο Κοινωνικής Παρέμβασης*** / Διαδημοτική Επιχείρηση Δήμων Αλίμου, Αργυρουπόλεως, Ελληνικού, Γλυφάδας, Λεωφ. Βουλιαγμένης - Είσοδος Πρώην Αμερικάνικης Βάσης, ΔΗΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ, τηλ. 9961000.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Κέντρο Πρόληψης της Εξάρτησης από Ναρκωτικά και Προαγωγή της Υγείας "ΠΥΞΙΔΑ", Επταπυργίου 150, ΣΥΚΙΕΣ, τηλ. 202015, 204453.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΚΑΙ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΤΟΥ ΟΚΑΝΑ

ΑΘΗΝΑ

1. ***Σταθμός Πρώτων Βοηθειών και Υποστήριξης / Κέντρο Βοήθειας,*** 3ης Σεπτεμβρίου 21, τηλ. 5224276, 5224436.
2. ***Α' Μονάδα Υποκατάστασης Αθηνών (μεθαδόνη),*** Ερεσού 40, τηλ. 3304265 –3304269.
3. ***Β' Μονάδα Υποκατάστασης Αθηνών,*** Καποδιστρίου 46, τηλ. 5236288, 5237255, 5237253, 5238684.
4. ***Πρόγραμμα "ΑΘΗΝΑ"*** / Αιγινήτειο Νοσοκομείο – Ψυχιατρική Κλινική, Ξενίας 20, τηλ. 7757692.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

1. ***Α' Μονάδα Υποκατάστασης Θεσσαλονίκης,*** Ευζώνων 34, τηλ. 868896-7.
2. ***Β' Μονάδα Υποκατάστασης Θεσσαλονίκης,*** Κωνσταντινουπόλεως 36, τηλ. 601101-2.

ΑΛΛΕΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΑΙ ΜΟΝΑΔΕΣ

ΑΘΗΝΑ

- ***Ειδικό Εξωτερικό Ιατρείο Αιγινήτειου Νοσοκομείου,*** Αιγινήτειο Νοσοκομείο, Βασ. Σοφίας 72-74, ΑΘΗΝΑ, τηλ. 7289142, 7247616, 7289400.

- ***Ναρκομανείς Ανώνυμοι / Ομάδες Αυτοβοήθειας,*** τηλ. 3474777 (για όλες τις μονάδες):

  Μονάδα ΑΝΩ ΠΕΤΡΑΛΩΝΩΝ, Υπερίωνος 1 και Δημοφώντος,
  Μονάδα ΓΛΥΦΑΔΑΣ, Λεωφ. Αθηνών και Ασκληπιού 62, ΑΝΩ ΓΛΥΦΑΔΑ,
  Μονάδα ΟΜΟΝΟΙΑΣ, Κτίριο Ερυθρού Σταυρού - 3ης Σεπτεμβρίου 21,
  Μονάδα ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΩΝ, Πανόρμου 59,
  Μονάδα ΗΛΙΟΥΠΟΛΗΣ, Αγ. Μαρίνης και Μαβίλης 39,
  Μονάδα ΤΑΥΡΟΥ, Αγαμέμνονος 20,
  Μονάδα ΝΕΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ, Σαλαμίνος και Ελευσινίων 7

- Ανώνυμοι Αλκοολικοί / Ομάδες Αυτοβοήθειας, Ερατοσθένους 13, ΠΑΓΚΡΑΤΙ, τηλ. 7011977.
- Πρόγραμμα ΙΑΣΩΝ του Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής Αθηνών, Αγρινίου 33, Κ. ΠΑΤΗΣΙΑ, τηλ. 8659800.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

- ***Συμβουλευτικός Σταθμός Τοξικομανών,*** Αναγεννήσεως 13, τηλ. 250919.
- ***Κέντρο Ημέρας Ψ.Ν.Θ.,*** Γιαννιτσών 52, τηλ. 254032.
- ***Τμήμα Αποκατάστασης Τοξικομανών,*** τηλ. 659519.
- ***Θεραπευτική Μονάδα "ΕΛΠΙΔΑ"***, Ν. Πλαστήρα 69, τηλ, 411092.
- ***Τμήμα Αποκατάστασης Τοξικομανών Ψ.Ν.Θ.,*** Κωνσταντινουπόλεως 36, Σταυρούπολη, τηλ. 250919.

ΙΑΤΡΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ – - ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΕΣ ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

Α. ΝΟΜΟΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

1. ΠΑΙΔΟΨΥΧΙΑΤΡΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΑΤΤΙΚΗΣ:

α. ***Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο,*** ΡΑΦΗΝΑ, τηλ. 0294-77791-5,

β. ***Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο,*** ΝΕΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ Σωκράτους 32, τηλ. 2830312, 2816598,

γ. ***Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο,*** (όπισθεν ΑΙΓΙΝΗΤΙΟΥ Νοσοκομείου), Σισίνη και Δημητρέσσα 1 τηλ. 7220133, 7245048

δ. ***Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο Δυσλεξίας,*** Ηχούς 3, ΓΑΛΑΤΣΙ, τηλ. 2928333,

ε. ***Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο Ν. Σμύρνης,*** 2ας Μαϊου 5, ΠΛΑΤΕΙΑ Ν. ΣΜΥΡΝΗΣ, τηλ. 9223493, 9321255.

2. ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΠΑΙΔΩΝ "ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ":

α. ***Τμήμα Ψυχολογίας Παιδιατρικής,*** Θηβών και Μ. Ασίας, ΓΟΥΔΙ, 7798748, 7757496,

β. ***Κέντρο Εκπαίδευσης και Επαγγελματικής Αποκατάστασης,*** Πατριάρχου Ιερεμίου 28, ΓΚΥΖΗ, τηλ. 6447966,

γ. *Ακουολογικό Τμήμα,* Θηβών και Μ. Ασίας, ΓΟΥΔΙ, τηλ. 7757218.

3. **ΓΕΝΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ**
Μονάδα Ψυχικής Υγείας Εφήβων, Μεσογείων 154, ΠΑΠΑΓΟΥ, τηλ. 7778901.

4. **ΚΕΝΤΡΑ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ:**
α. *Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία Αθηνών,* Ζαΐμη 2, ΑΘΗΝΑ, τηλ. 3644733, 3615711,
β. *Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία Πειραιά,* Μπουμπουλίνας 15 και Νοταρά, ΠΕΙΡΑΙΑΣ, τηλ. 4170500, 4118784,
γ. *Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία Αιγάλεω,* Σούτσου 4, ΑΘΗΝΑ, τηλ. 5910065, 68.

5. **Ίδρυμα Ερευνών για το Παιδί "Σπύρος Δοξιάδης" / Ειδική Διαγνωστική Μονάδα,** Καρέα 11, τηλ. 9232347, 9222666.

6. **Κέντρο Ψυχικής Υγείας Περιστερίου,** Ικαρίας 18, τηλ. 5756226, 5753234.

7. **Κέντρο Παιδοψυχικής Υγιεινής (Ι.Κ.Α.),** Ιπποκράτους 17, ΑΘΗΝΑ, τηλ. 3604929, 3604972, 3604919.

8. **Κρατικό Θεραπευτήριο Ψυχικών Παθήσεων Αθηνών / Συμβουλευτικός Ιατροπαιδαγωγικός Σταθμός,** Σλανίκου 3, τηλ. 7235313.

9. **Κέντρο Προστασίας Παίδων "Μιχαλήνειο",** Ακτή Κουντουριώτη 3, ΠΕΙΡΑΙΑΣ, τηλ. 4172400.

10. **Ίδρυμα Προστασίας Απροσάρμοστων Παίδων "Η Θεοτόκος",** ΑΓΙΟΙ ΑΝΑΡΓΥΡΟΙ, τηλ. 2611910, 2311078.

11. **Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο Εθνικού Ιδρύματος Προστασίας Κωφαλάλων,** Ζαχάρωφ 1 - Αμπελόκηποι, ΑΘΗΝΑ, τηλ. 6460379, 6431818.

12. **Κοινοτικό Κέντρο Ψυχικής Υγείας Παγκρατίου,** Φερεκύδου 5, ΠΑΓΚΡΑΤΙ, τηλ. 7519550.

13. **Ψυχιατρική Κλινική Πανεπιστημίου Αθηνών / Κέντρο Κοινοτικής Ψυχικής Υγιεινής Καισαριανής,** Δήλου 14, ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ, τηλ. 7640111.

14. **Κέντρο Ψυχικής Υγείας Αγ. Παρασκευής,** Μεσογείων και Ζαλόγγου 6, ΑΓ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ, τηλ. 6399195, 6391151.

15. **Κέντρο Προαγωγής της Ψυχικής Υγείας,** Κατσιμπίρη 20, ΧΟΛΑΡΓΟΣ, 6529976.

16. **Περιφερειακό Γενικό Νοσοκομείο Αθηνών / Τμήμα Εφήβων,** Καποδιστρίου 23, ΦΙΛΟΘΕΗ, τηλ. 6834208.

17. **Σχολιατρική Υπηρεσία Υπουργείου Υγείας- Πρόνοιας,** Αριστοτέλους 17, ΑΘΗΝΑ, τηλ. 5235827.

Β. ΝΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

1. **Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής,** Καυτατζόγλου 36 και Παπάφη, τηλ. 031-845130,1,2- 849137-845900.

2. **Κέντρο Ψυχικής Υγείας Β' Παν/κής Ψυχιατρικής Κλινικής Αρι-**

στοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Μακένζυ Κίνγκ 14, τηλ. 031-270036.

3. **Ιατροπαιδαγωγικός Σταθμός Α' Παν/κής Νευρολ. Κλινικής Νοσοκομείου ΑΧΕΠΑ,** Χορτατζήδων 1, τηλ. 031-205082.
4. **Ψυχολογικό Κέντρο Βόρειας Ελλάδας,** Ρετζίκι Θεσσαλονίκης, τηλ. 031-93221.
5. **Εργαστήριο Δυσλεξίας και Οφθαλμοκίνησης Νοσοκομείου ΑΧΕΠΑ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης,** τηλ. 031-200462, 994417.
6. **Κέντρο Παιδοψυχικής Υγιεινής /Παράρτημα ΙΚΑ,** Πολυτεχνείου 1, ΠΥΛΗ ΑΞΙΟΥ, τηλ. 031-521800.
7. **Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία Παιδοψυχιατρικού Τμήματος Ιπποκράτειου Νοσοκομείου Θεσσαλονίκης,** τηλ. 031-814780.

Γ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗ

α) **Ιατροπαιδαγωγικός Σταθμός Παν/κής Ψυχιατρικής Κλινικής,** τηλ. 0551-25772, 25293, 20287.

β) **Ιατροπαιδαγωγικός Σταθμός Γενικού Νοσοκομείου Αλεξανδρούπολης,** Δήμητρος 19, τηλ. 0551-25272-25293.

γ) **Κοινοτικό Κέντρο Ψυχικής Υγείας (Κινητή Μονάδα),** Μαζαράκη 7, τηλ. 0551-20287.

Δ. ΠΑΤΡΑ

α) **Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο Καραμάνειου Νοσοκομείου Παίδων,** Κορύλλων 3, τηλ. 061-277098.

β) **Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής / Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία Πάτρας,** Αθαν. Διάκου 35, ΨΗΛΑ ΑΛΩΝΙΑ, τηλ. 061-336666.

Ε. ΞΑΝΘΗ

Ψυχολογικό Κέντρο Βόρειας Ελλάδας / Παράρτημα Ξάνθης, Βενιζέλου 5, τηλ. 0541-23755.

ΣΤ. ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής / Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία, Ψαρομηλίγγων και Βλαστών 2, τηλ. 081-244409.

Ζ. ΒΟΛΟΣ

Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής / Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία, Κοραή 74, τηλ. 0421-38608.

Η. ΖΑΚΥΝΘΟΣ

Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής / Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία, Λομβάρδου 78, τηλ. 0695-26668,9.

Θ. ΑΜΦΙΣΣΑ

Κινητή Μονάδα Ψυχιατρικής Περίθαλψης Υπαίθρου / Τμήμα Κοινωνικής Πρόνοιας, τηλ. 0265-28913, 28927.

ISBN: 960-8171-48-2